

ZPRÁVY VČELY ČÁSLAVSKÉ

4

2019

ZPRÁVY VČELY ČÁSLAVSKÉ

4

Muzejní a vlastivědný spolek „Včela Čáslavská“

Čáslav 2019

Publikace byla vydána za finanční podpory Města Čáslav při příležitosti kolokvia František Moravec a československé vojenské zpravodajství před rokem 1948.

František Moravec

a československé vojenské zpravodajství před rokem 1948.

Zprávy Včely Čáslavské 4

(za rok 2019)

Vychází nepravidelně

Vydává Muzejní a vlastivědný spolek „Včela Čáslavská“, Husova 291, 286 01 Čáslav

Adresa redakce

MAVS „Včela Čáslavská“, Husova 291, 286 01 Čáslav

novakova@cmuz.cz

Redakční rada

Petr Charvát, Zdeněk Mazač, Viktor Pohanka, Jarmila Valentová, Filip Velímský, Jana Vyčítalová

Vedoucí redaktor

Drahomíra Nováková

Sazba Zdeněk Mazač – www.ogma.cz

Tisk TISK SPRINT, s. r. o., Vestecká ul. 541, 252 42 Jesenice-Vestec

Náklad 200 ks

Čáslav 2019

© MAVS „Včela Čáslavská“, 2019

ISSN 2464-5702

ISBN 978-80-907104-2-9

Obsah

Úvodem	5–10
<i>Tomáš Bandžuch</i> , 7. listopad 1918: první nasazení československých ozbrojených sil a jeho souvislosti	11–28
<i>Prokop Tomek</i> , „ Mluví důstojník ministerstva národní obrany “. Válečné londýnské rozhlasové komentáře Františka Moravce	29–42
<i>Jan Schneider</i> , Polreichovy paradoxy	43–46
<i>David Novák</i> , Václav Piša: Čáslavský udavač ve službách gestapa	47–56
<i>Vlastimil Málek</i> , Proslov k udělení čestného občanství generálu Františku Moravcovi	57–60
<i>Vladimír Havlíček</i> , Reportáže z návštěvy Anity Moravec Gard	61–74
<i>Tomáš Mišlan – David Lupáč</i> , Život generála Františka Moravce (text výstavy)	75–86
Z rodinného archivu Anity Moravec Gard	87–94

VOJENSKÉ
ZPRÁVODAJSTVÍ

František Moravec

a československé vojenské
zpravodajství před rokem 1948.

Odborné kolokvium a vzpomínková akce
k 80. výročí odletu čs. zpravodajců do Velké Británie.

Čáslav 15. března 2019

Záštitu nad akcí převzali starosta města Čáslavi JUDr. Vlastislav Málek a ředitel Vojenského zpravodajství brigádní generál Ing. Jan Beroun.
Blíže informace na <http://www.vceciaslavska.eu>

Vážení čtenáři,

po roce se vám dostává do ruky další ediční počín našeho spolku, čtvrté číslo Zpráv Včely Čáslavské. Podobně jako trojka je i toto číslo monotematické. Je věnováno čáslavskému rodáku, generálu Františku Moravcovi, jehož odkaz jsme si v letošním roce připomněli několika akcemi.

Bylo to zejména odborné kolokvium „František Moravec a československé vojenské zpravodajství před rokem 1948“, které se konalo na Nové scéně Dusíkova divadla 15. března 2019. Jeho účastníci mohli vedle zajímavých příspěvků, z nichž některé publikujeme, zhlédnout i dva filmové dokumenty, a to „Stoleté výročí vojenského zpravodajství“ a „Strýček Moravec“ TV Čáslav. Součástí akce bylo také udělení čestného občanství Města Čáslav generálu Františku Moravcovi in memoriam, které z rukou starosty města JUDr. Vlastislava Málka převzala Moravcova vnučka paní Anita Moravec Gard. Nad celou akcí převzalo záštitu Vojenské zpravodajství AČR a 601. skupina Speciálních sil AČR. Kolokvium se konalo ve spolupráci s dalšími kulturními organizacemi: Městským muzeem a knihovnou Čáslav, Dusíkovým divadlem a spolkem Třiatřicet.

Klubem vojenské historie z Mladé Boleslavi byla připravena putovní výstava „Život generála Františka Moravce“ zahájená 24. 7. 2019 v galerii Městského muzea. Její text spolu s řadou zajímavých obrazových dokumentů s laskavým svolením autorů a rodiny F. Moravce rovněž přinášíme na stránkách tohoto sborníku, jehož vydání opět finančně podpořilo Město Čáslav. Děkujeme!

Drahomíra Nováková

František Moravec
a československé vojenské
zpravodajství před rokem 1948.

Program

Pátek 15. března 2019

Prezence účastníků 8.30 – 9.30

Dopolední blok I. (9.30 – 10.15)

(9.30-9.50) - Přivítání a slavnostní zahájení kolokvia a vzpomínkové akce starostou města JUDr. Vlastimilem Málkem, ředitelem Vojenského zpravodajství brigádním generálem Ing. Janem Berounem a velitelem 601. skupiny Speciálních sil AČR plukovníkem Ing. Davidem Frantou M.S.

(9.50 -10.00) - Udělení čestného občanství města Čáslav in memoriam armádnímu generálu Františku Moravci

- Prostor pro vyjádření rodinných příslušníků (Anita Moravec Gard, Marta Šenkapounová)

Přestávka 10.00 – 10.15

Dopolední blok II. (10.15 – 12.00)

(10.15-10.30) – Filmový dokument „100. leté výročí Vojenského zpravodajství“

(10.30-11.00) - PhDr. Karel Straka, Ph.D. (Vojenský historický ústav, Praha)

- *Československé vojenské zpravodajství proti Německu v letech 1932-1933 (metody, prostředky, výsledky).*

(11.00-11.30) - PhDr. Prokop Tomek, Ph.D. (Vojenský historický ústav, Praha)

- *„Mluví důstojník ministerstva národní obrany“. Válečné kadyňské rozhlasové komentáře Františka Moravce.*

(11.30-12.00) - Jaroslav Skopal

- *„František Moravec, jeho boj, rodina, vzpomínky.“*

Diskuze 12.00 – 12.15

Přestávka na oběd 12.15 – 13.15

František Moravec
a československé vojenské
zpravodajství před rokem 1948.

Odpolední blok I. (13.15 – 15.15)

(13.15-13.25) – **Filmový dokument „Strýček Moravec“ TV Čáslav**

(13.25-13.55) - **Mgr. Filip Velímský, Ph.D.** (Muzejní a vlastivědný spolek „Včela Čáslavská“)

- *Účast příslušníků československé armády v protifašistickém odboji na Čáslavsku v letech 1939-1942.*

(13.55-14.25) - **RSDr. Ladislav Jouza** (Regionální Muzeum v Kolíně)

- *Služebna gestapa v Kolíně (1939–1945).*

(14.25-14.55) - **Ing. David Novák** (Spolek Třiatřicet, Čáslav)

- *Václav Piša: Čáslavský udavač ve službách gestapa.*

Diskuze 14.55 – 15.10

Přestávka 15.10 – 15.25

Odpolední blok II. (15.25 – 17.15)

(15.25-15.30) - **František Moravec na filmových záběrech ze sbírek VHÚ Praha**

(15.30-16.00) - **PhDr. Bandžuch Tomáš, Ph.D.** (Ministerstvo obrany, Praha)

- *7. listopad 1918: první nasazení československých ozbrojených sil a jeho zpravodajské souvislosti.*

(16.00-16.30) - **JUDr. Miroslav Polreich**

- *“Zpravodajské služby - vyšší forma diplomacie.”*

(16.30-17.00) - **Bc. Marek Vašut** (Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci)

- *Československá zpravodajská expozitura v Turecku ve světle pracovní cesty Františka Fryče.*

Diskuze 17.00 – 17.15

Slavnostní ukončení konference 17.15

Obr. 2. Starosta Včely Čáslavské Filip Velímský a starosta Čáslavi Vlastislav Málek předávají květiny Anitě Moravec Gard.

Obr. 3. Anita Moravec Gard se sestřenicí Martou Šenkapounovou přebírají medaili.

Obr. 4. David Franta, velitel 601. skupiny Speciálních sil Armády ČR.

Obr. 5. Václav Moravec, synovec Františka Moravce, s rodinou.

Obr. 6. Anita Moravec Gard s rodinnou přítelkyní Radkou High na čáslavském kolokviu.

Obr. 7. Václav Moravec, synovec Františka Moravce, se zdraví s přáteli a dcerou Martou Šenkapounovou.

7. listopad 1918: první nasazení československých ozbrojených sil a jeho souvislosti

Tomáš Bandžuch

Úvod

Česká historická paměť vznik Československa omezuje téměř výhradně na přelomové datum 28. října 1918, jež případně doplňuje o den následující, kdy svou víru ve společný stát manifestovali slovenští předáci na shromáždění v Turčianském Svätém Martinu. Zrod nového státu však nelze zhušťovat do jediného bodu; daleko spíše se jednalo o dlouhodobější proces, v němž 28. říjen představoval jeden, byť zdaleka nejvýznamnější, milník. Prosazování státní autority v jednotlivých regionech budoucího Československa totiž zdaleka neprobíhalo rovnoměrně. Centrální orgány se nepotýkaly s odporem jen v oblastech s obyvatelstvem jiné národnosti, ale nezdědka se setkávaly s potížemi i na etnicky českém území, kde na sebe na přelomu října a listopadu strhly veškerou moc lokální orgány, jež si pokyny z centra často vykládaly značně tvůrčím způsobem.

Tato skutečnost přitom měla značný dopad i na proces budování československých ozbrojených sil a vojenského zpravodajství, které mělo od počátku představovat jejich integrální součást. V prvních dnech po 28. říjnu totiž v regionech spontánně vznikla celá řada vojenských i paramilitárních útvarů, jejichž velitelé často jednali výhradně na základě rozkazů místních revolučních orgánů či dokonce zcela svévolně. Tato uskupení, složená z veteránů rakousko-uherské armády, příslušníků tělocvičných a hasičských jednot a dalších dobrovolníků z řad civilního obyvatelstva, však tehdy měla nezastupitelnou úlohu nejen při udržování pořádku na etnicky českém území, ale také se se střídavými úspěchy pokoušela nastolit autoritu československého státu v oblastech, jejichž státoprávní příslušnost byla v té době přinejmenším sporná. Při těchto výpadech směřovaných především na Slovensko a do Němci osídleného pohraničí přitom tyto československé domácí jednotky nezdědka zažívaly svá první nasazení v boji.¹ Vzhledem k časovému tlaku, znemožňujícímu odpovídající naplánování těchto operací, špatné a nedostatečné velitelské průpravě osob, které za tato tažení zodpovídaly, zažívaly tyto jednotky také své první neúspěchy.

Výše uvedené faktory se přitom podepsaly i na krachu zřejmě nejambicióznějšího z takovýchto výpadů, kdy se rodící československá branná moc pokusila v noci ze sedmého na osmého listopadu o obsazení Liberce – hlavního města separatistické provincie Deutschböhmen, která tehdy zahrnovala všechna Němci souvisle osídlená území v Čechách.

¹ Za první bojové nasazení československých jednotek na československé půdě lze považovat obsazení slovenské Holiče, k němuž došlo v prvních listopadových dnech roku 1918.

Právě ve spektakulárním neúspěchu uvedené akce je přitom možné hledat jeden z důvodů, proč toto tažení záhy upadlo do zapomnění, takže jej dosud česká historiografie nijak nereflektovala. K tomuto stavu nicméně přispěla i skutečnost, že se k uvedené události vztahuje jen silně limitovaná pramenná základna. Dny bezprostředně následující po 28. říjnu 1918 se do značné míry nesly ve znamení improvizace a celá řada příkazů, hlášení či rozhodnutí tak vůbec nezískala písemnou podobu. Průběh pokusu o obsazení Liberce tak můžeme rekonstruovat pouze z několika málo archiválií nacházejících se ve Státním okresním archivu Semily² a v Národním archivu.³ Celému tažení se příliš nevěnují ani memoáry jeho přímých účastníků – i jinak obsáhlé paměti jednoho z iniciátorů této akce, turnovského politika Václava Kulicha,⁴ popisují celou událost jen na několika málo odstavcích a jen o něco sdílnější byl v sérii článků o podzimu 1918 na Liberecku, jež vydal v letech 1920 a 1921 a znovu roku 1928 v libereckých novinách Československé socialistické strany *Naše Hory*, představitel zdejší české menšiny Jan Kögler.⁵

Samotný dobový tisk pak o pokusu o obsazení Liberce referoval ještě skoupěji. Pro pražská periodika bylo v tehdejší událostmi nabitě revoluční době dění kdesi na periferii nového státu do značné míry nezajímavé a regionální tisk zase nedokázal tažení na Liberec plnohodnotně pokrýt kvůli své nízké periodicitě. Určité nepřímé zmínky o této akci tak lze nalézt pouze v lokálním německém tisku, především pak v libereckém deníku *Reichenberger Zeitung*.

Rekonstrukci uvedených událostí znesnadňuje i fakt, že prameny memoárového charakteru je často datují do značné míry odlišně. Následující text se tak drží především datace vyplývající z dochovaných archivních materiálů a z dobových periodik, přičemž pomíjí data obsažená v dokumentech memoárového typu, jež nezřídka vznikly až o několik let později.

Zrození Deutschböhmen

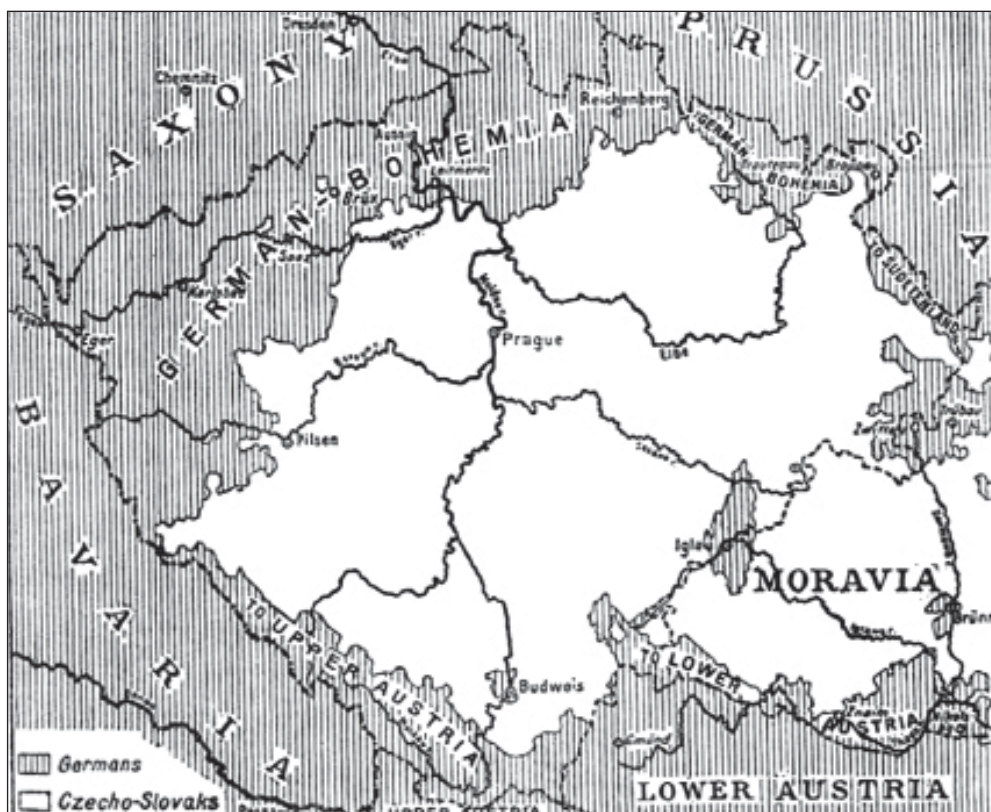
Na podzim 1918 dominoval dění v severovýchodních Čechách vyhrocený střet mezi Čechy a Němci. Oba národy v té době totiž prosazovaly zcela neslučitelné státoprávní projekty – na jedné straně zachování historických hranic zemí Koruny české a na straně druhé jejich rozdělení podle hranic etnických. Přestože spor o uspořádání českých zemí nebyl nijak nový a poprvé se rozhořel již o sedmdesát let dříve během „jara národů“ v roce 1848, konec první světové války mu dal nový impuls. Tehdy navíc došlo ke značným posunům v táborech zastánců a odpůrců jednotlivých koncepcí, takže na podzim 1918 se prakticky všichni relevantní čeští politici shodli na ideji nedělitelnosti českých zemí, zatímco němečtí nacionálové se se sociálními demokraty shodli na tom, že z větší

² Především Státní okresní archiv Semily (dále SOKA Semily), fond Revoluční okresní národní výbor Turnov (dále RNV Turnov), kart. 1, č. 17 – Liberecko.

³ Především Národní archiv (dále NA), fond Národní výbor 1918 (dále NV 1918), kart. 2, inv. č. 8.

⁴ Kulich V. J. 1925.

⁵ Více k osobnosti Jana Köglera viz Karpašová M. 2001, s. 113–122.

Obr. 1. Mapa území nárokovaného českými Němci. Provincie Deustchböhmen (zde German – Bohemia) se rozkládá v severozápadní části Čech. Z mapy je rovněž patrná značně nevýhodná pozice Liberce (Reichenberg).

nově německých okresů Českého království vznikne nový samosprávný útvar, jenž bude následně přičleněn k alpským zemím.

V tomto úsilí byla Němcům do značné míry nápomocna i císařská státní správa, která v posledním roce války vydala několik nařízení, která nemohla být interpretována jinak než jako příprava přestavby předlitavské⁶ části monarchie na spolkový národnostní stát.⁷

Tyto aktivity vyvrcholily v samotném závěru války vydáním manifestu *Mým národům rakouským* ze dne 16. října 1918, v němž císař Karel I., vedený snahou na poslední chvíli zachránit monarchii, oznámil svým poddaným, že Předlitavsko hodlá federalizovat na národnostním základě. Uvedený dokument se však nesetkal s pochopením a značná

⁶ Jakožto Předlitavsko či Cislajtanie se v letech 1867–1918 označovala západní „rakouská“ část habsburské monarchie. Název pocházel od hraniční řeky Litavy.

⁷ Viz např. *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené – rok 1918*, s. 453 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1918&size=45&page=500>) nebo *Zákoník zemský pro království České – rok 1918*, s. 151 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lbo&datum=1918&page=164&size=45>).

část předlitavských politiků jej dokonce pochopila jako faktickou císařovu kapitulaci. Ačkoliv tedy následující kroky českých i německých politiků mohly být státní správou vnímány jako naplňování tezí manifestu, ve skutečnosti jeho vydání spustilo nezadržitelný proces, na jehož konci stála likvidace monarchie a zřízení nových národních států.

Jako první přitom přistoupili k vyhlášení svého samosprávného území Němci. Dne 21. října 1918 oznámili vytvoření státu Německé Rakousko (Deutschösterreich), který měl zahrnovat veškerá německá území Předlitavska.⁸ Uvedený útvar měl mít federální strukturu a sestávat jak z historických, tak i zcela nových zemí. Z Němci osídlených oblastí Českého království⁹ tak kupříkladu měla vzniknout tzv. provincie Německé Čechy (Deutschböhmen), k jejímuž slavnostnímu vyhlášení, spojenému s prvním zasedáním jejího zemského Sněmu, v němž měli zasedat německo-čeští poslanci předlitavského parlamentu,¹⁰ mělo původně dojít 4. listopadu 1918.

Události však nabraly nepředvídatelný spád. Rakousko-uherské ministerstvo zahraničí dne 27. října ve své odpovědi na nové mírové požadavky amerického prezidenta Wilsona uznalo právo českého národa na sebeurčení a o den později byl v Praze vyhlášen samostatný československý stát, jehož vedení se netajilo tím, že si nárokuje celé území českých zemí v jejich historických hranicích.

Představitelé českých Němců si byli vědomi, že čas hraje Čechům do rukou a že jakékoliv zdržení by mohlo mít pro celý projekt Deutschböhmen fatální důsledky. První zasedání zemského sněmu tedy raději svolali hned na 29. října. Na této schůzi pořádané v budově dolnorakouského zemského sněmu ve Vídni přitom proběhlo nejen slavnostní vyhlášení provincie, ale byly zde odhlasovány i její základní zákony¹¹ a zvoleni čelní představitelé. Zemským hejmanem se tak stal představitel německých nacionálů Raphael Pacher a jeho zástupci byli zvoleni sociální demokrat Josef Seliger a agrárník Wilhelm Meixner.

Kromě toho však poslanci hlasovali i o tom, kde se bude nacházet zemské hlavní město.¹² Jako hlavní kandidáti proti sobě stanuly Liberec, Teplice a Ústí nad Labem, přičemž volba nakonec padla na Liberec, který byl ze všech německých měst v pohraničí nejlidnatější a jehož vedení již několik desetiletí intenzivně pracovalo na tom, aby se stal jakýmsi centrem českých Němců. Jakkoliv tak mohla být liberecká radnice s výsledkem hlasování spokojena, lze celkově říci, že toto rozhodnutí nelehkou situaci Deutschböhmen ještě zkomplikovalo. Nešlo přitom jen o značně výstřední polohu města, kdy byl Liberec jen obtížně dosažitelný, kupříkladu pro většinu Němců ze západních

⁸ 1. *Konstituierende Nationalversammlung der deutschen Abgeordneten* viz Koch – Rauscher – Suppan (eds.) 1993, s. 71.

⁹ Později byl rozsah provincie poněkud redukován. Byly z ní vyňaty jihočeské oblasti, které vytvořily tzv. Pošumavskou župu (Böhmerwaldgau) náležející k Horním Rakousům, česká část hřebečského jazykového ostrova zase byla přičleněná k provincii Sudetenland, rozkládající se na severu Moravy a západě Slezska, a konečně zcela zvláštní status měl získat jihlavský jazykový ostrov.

¹⁰ Majewski 2014, s. 155.

¹¹ Vzhledem ke snaze ustanovit Deutschböhmen co nejrychleji tak byly základní zákony provincie přijaty dříve, nežli odpovídající legislativa na celostátní úrovni.

¹² 2. *Sitzung der Provisorischen Nationalversammlung für Deutschösterreich am 30. Oktober 1918*, s. 16 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spe&datum=0001&size=45&page=170>).

Obr. 2. Liberecká radnice na dobovém snímku.

Čech, ale i o to, že česko-německá jazyková hranice od něj byla vzdálena jen pár kilometrů, což jej činilo obzvláště zranitelným v případě československého vpádu.

Záhy totiž bylo zřejmé, že urychlené vyhlášení provincie český názor na soudržnost českých zemí v jejich historických hranicích nijak nezměnil. Jednoznačně to vyplynulo ze dvou jednání, která na přelomu října a listopadu 1918 vedli v Praze zástupci českých Němců, kteří poněkud naivně očekávali, že Čechoslováci nejenže uznají vytvoření Deutschböhmen, ale také pomohou řešit tamní katastrofální zásobovací situaci.

Neúspěšně tak skončila cesta ústeckého poslance Rudolfa Lodgmana von Auen, jenž se sice s předáky Československého národního výboru, představujícího jakousi prozatímní vládu, dohodl na některých obecných zásadách, ale který se během těchto jednání otázky uznání Deutschböhmen víceméně vyhnul.¹³ A pražská mise Josefa Seligera

¹³ *Reichenberger Zeitung* 1923, č. 300, s. 34 – článek *Meine Verhandlung mit dem „Narodni vybor“*, jehož autorem byl Rudolf Lodgman; *Opočenský* 1927, s. 213.

ze 4. listopadu pak dopadla ještě hůře. Toto jednání s Národním výborem totiž záhy sklouzlo k neřešitelnému sporu o to, kdo a za jakých podmínek má právo na sebeurčení, přičemž zdaleka nejhorlivěji návrhům na uznání rozdělení Čech oponoval zástupce české národní pravice Alois Rašín, který Seligerovy návrhy smetl ze stolu později tolik připomínanými slovy, že „s rebely se nevyjednává.“ Tím dal jednoznačně najevo nejen odmítavé české stanovisko k projektu Deutschböhmen, ale také naznačil, že pokud se liberecká vláda nepodřídí Praze, nemíní se Češi angažovat ve zmírňování tamních ekonomických i sociálních problémů.

Ačkoliv podle svědků toto jednání jinak proběhlo v korektní atmosféře, kdy dokonce Národní výbor Seligerovi, jenž spěchal do Liberce organizovat další zasedání zemského sněmu, plánované na 6. listopadu, opatřil pro rychlejší a pohodlnější dopravu automobil,¹⁴ bylo však definitivně jasné, že čeští a němečtí předáci již nemohou dosáhnout dohody a že tedy celý problém českého pohraničí rozhodnou ozbrojené síly.

O tom, že po Seligerově odjezdu už na relevantních místech nikdo s kompromisem nepočítal, svědčí nejen fakt, že se poté již neuskutečnila žádná další schůzka zástupců Československa a Deutschböhmen na vrcholné úrovni, ale i to, že během následujících dní začaly obě strany intenzivně pracovat na posilování svých pozic.

Češi tak přebírali a upevňovali kontrolu nad těmi místy Deutschböhmen, kde byly na konci války dislokovány jednotky složené převážně z českých branců, a dokonce zahájili proti Deutschböhmen zpravodajskou činnost, když kupříkladu hned 6. listopadu Československý národní výbor v tomto smyslu instruoval četnictvo podél jazykové hranice.¹⁵

Liberecká vláda zase 5. listopadu zaslala do Vídně první z dlouhé řady protestů proti československému postupu na etnicky německá území a o den později pak liberecký poslanec Hans Hartl, jemuž ve vládě Deutschböhmen připadl resort obrany, vyzval „všechny zdravé muže branného věku,“ aby vstoupili do Volkswehru, tedy nově budované domobrany, která by namísto rozpadající se rakousko-uherské armády převzala obranu provincie.¹⁶

Obr. 3. Hlava resortu obrany ve vládě Deutschböhmen Hans Hartl.

¹⁴ Valenta 1994, s. 206.

¹⁵ SOKA Semily, fond Okresní četnické velitelství Turnov – Veškerým četnickým stanicím českým na jazykovém rozhraní.

¹⁶ Reichenberger Zeitung 1918, č. 264, s. 5 – článek Volksgenossen!.

Nicméně hrozba z druhé strany jazykové hranice nepředstavovala jediný důvod, proč byly tyto dny ve znamení urputných snah o co nejrychlejší stabilizaci bezpečnostní situace Deutschböhmen.

Výzvu pro schopnosti liberecké vlády totiž představovala i vlna lidových bouří spojených s rabováním vojenských skladišť, přičemž v některých případech byly násilnosti namířeny i proti soukromému majetku. Tyto nepokoje, které začaly v noci z 2. na 3. listopadu v Ústí nad Labem a které postupně zasáhly většinu velkých pohraničních měst, totiž vedly nejen ke ztrátám na majetku a v některých případech i na životech, ale také snižovaly důvěru obyvatel v nové zemské úřady, které uvedené jevy nedokázaly přes veškerou snahu potlačit – a to i přesto, že si byly vědomy toho, že nepokoje mají tendenci se šířit.¹⁷ Místní německé samosprávy, jimž v této věci vedení provincie nedokázalo podat pomocnou ruku, šly leckdy tak daleko, že dokonce zvažovaly povolání na potlačení těchto bouří československé jednotky¹⁸ a v některých případech se dokonce přímo obracely na pražský Československý národní výbor.¹⁹

Další hrozbu pro Deutschböhmen pak představovala česká menšina, jejíž příslušníci pochopitelně nijak nelákalo pomýšlení, že zůstanou v etnicky cizím státě. Konec konců političtí předáci české minority nezdědka patřili k nejradikálnějším odpůrcům jakýchkoliv německých státoprávních snah a i vůči samotným Němcům vystupovali mnohem ostřeji, nežli většina Čechů z vnitrozemí. Bylo tedy jasné, že se uvnitř hranic provincie skrývá síla, která se nebude zdráhat v případě konfliktu všemi prostředky pomoci československým jednotkám.

O oprávněnosti těchto obav svědčí mimo jiné skutečnost, že v prosinci 1918 působila jenom v Podkrkonoší česká paramilitární uskupení o síle téměř tři a půl tisíce mužů, rekrutujících se především ze sokolů, členů Dělnických tělocvičných jednot a demobilizovaných vojáků.²⁰ Česká menšina také bojovala na straně československé armády při střetech v okolí Mostu²¹ a její sokolské hlídky pomáhaly i postupu československých sil v okolí Ústí nad Labem.²²

Okresní národní výbor v Turnově a Václav Kulich

Přestože torzovitý stav pramenné základny neumožňuje přesně určit, kdo byl iniciátorem myšlenky překvapivého obsazení Liberce, je zřejmé, že pro její vznik byl klíčový turnovský Okresní národní výbor.

¹⁷ Kupříkladu 5. listopadu tak úřady v novinách inzerovaly, že v Liberci hodlají výrazným způsobem posílit strážní službu, viz *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 262, s. 3 – článek *Der Wachtdienst in Reichenberg*.

¹⁸ 36 – 13. XII. 1918 – *Weitere tschechisches Vordringen in Deutschböhmen* viz: Alexander (ed.) 2003, s. 115; Valenta 1994, s. 231.

¹⁹ *Stenografický protokol ze zasedání Národního výboru československého ze dne 2. listopadu 1918* (dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918nvc/stenprot/19181102/19181102_03.htm).

²⁰ Frajdl 1969, s. 66.

²¹ *Opočenský* 1927, s. 210.

²² Šnorek 1994, s. 9.

Národní výbory, jak na místní, tak i na okresní úrovni, měly přitom původně sloužit jen jako jakási náhrada místních samospráv a protiváha starých rakouských úřadů, jejichž loajalitou si nemohla být nová státní moc zcela jista. Tyto „kvazizastupitelské“ orgány, sestavené z místních předáků jednotlivých politických stran, se tak měly stát dočasným pojítkem mezi obyvatelstvem a pražským ústředím.

Část z nich se však z těchto mantinelů vymkla a začala prosazovat vlastní agendu, do níž v některých případech patřila i ochrana českých menšin na německé straně jazykové hranice. Kupříkladu plzeňský Národní výbor vystupoval jako protektor českých menšin v západních Čechách a Okresní národní výbor v Turnově se zase ujal českých minorit v Podkrkonoší a Pojizeří.

Právě turnovský výbor přitom těmto menšinám nejenže poskytoval nezbytnou pomoc, ale také se pokoušel koordinovat jejich činnost a využívat je ve prospěch nové československé moci, kdy například z jejich příslušníků vytvářel zpravodajskou síť namířenou proti Deutschböhmen.²³

Za uvedenou činnost přitom v Turnově zodpovídal okresní tajemník a vrchní dozorce státní aprovisační komise Václav Kulich.²⁴ Přestože v Okresním národním výboru zastupoval Pokrokovou stranu, která byla z pěti v něm sdružených politických subjektů zdaleka nejmenší, a přestože zde zastával pouze funkci jednatele, dostal se záhy do pozice, ze které mohl do značné míry ovlivňovat bezpečnostní poměry na česko-německém pomezí.²⁵ Vděčil za to především tomu, že jakožto vedoucímu činovníku sokolské Ještědské župy mu Okresní národní výbor dne 29. října 1918 svěřil agendu spojenou s vojenskými věcmi, četnictvem, bezpečností a národní gardou (do níž měli náležet dobrovolníci z řad hasičstva, studentstva a sokolů). Jeho vliv dále posilovala skutečnost, že hlavní tváří jeho Pokrokové strany byl před válkou Tomáš Garrigue Masaryk, a Kulich se tak mohl prezentovat jako někdo, kdo má na nejdůležitějšího muže československého odboje ty nejlepší vazby.

Záhy se přitom ukázalo, že Kulich je rozhodně mužem na svém místě. Poté, co nechal velitelství turnovské posádky obsadit loajálními osobami, dal zajistit železnici smě-

Obr. 4. Václav Kulich.

²³ Několik příkladů takovýchto zpravodajských hlášení z Liberce viz SOKA Semily, RONO Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

²⁴ SOKA Semily, fond Václav Kulich – Rada OÚ Turnov – Jmenovací dekret od okresní aprovisační komise.

²⁵ K vytvoření a složení turnovského Okresního národního výboru viz *Kulich 1925*, s. 53–54.

rem na Liberec, načež jeho muži dokonce překročili jazykovou hranici a obsadili nádražní budovu v Hodkovicích.²⁶

Bylo pochopitelné, že za takovéto situace, dříve nebo později, musela přijít na pořad dne otázka dalšího postupu těchto sil směrem k hlavnímu městu Deutschböhmen. Zvláště, když tam propukly nepokoje.

Výchozí situace a příprava tažení

K prvním výtržnostem v Liberci došlo dne 5. listopadu odpoledne, když zaměstnanci vojenských skladů obdrželi povolení, aby si pro svou potřebu odnesli část zásob. Tato informace se rychle rozšířila po městě a před skladištěm se záhy shromáždil větší počet osob žádajících, aby byly zásoby vydávány každému bez rozdílu. Vzrůstající zmatek se však tehdy ještě úřadům podařilo zvládnout a dav se po nějaké době sám v poklidu rozešel.

Následující dopoledne se však před skladištěm znovu shromáždilo několik set lidí, odvolávajících se na zvěsti, podle nichž měla správa skladiště povolit rozdávání látek na oděvy. Správa skladu části přítomných nakonec skutečně povolila vstup do areálu, kde měli požadované látky obdržet, avšak v ten okamžik vypukla tlačénice, kterou již ostraha tábora nedokázala zvládnout. Krátce po jedné hodině odpoledne tak dav vylo- mil bránu a začal skladiště drancovat.²⁷ Přivolané ozbrojené strážní oddíly spolu s hasiči, kteří použili stříkačky jako vodní děla, sice rabující z prostoru skladiště nakrátko vytlačily, nicméně kolem třetí hodiny byly samy nuceny ustoupit a až do večerních hodin musely nechat plundrování volný průběh.²⁸

Situace ve městě se následně vymkla kontrole. Paralelně s nepokoji u skladiště proběhly pokusy o rabování i na dalších místech, zcela vypleněn byl kupříkladu moučný sklad u někdejšího zajateckého tábora²⁹ a samotné vojenské skladiště bylo znovu plenněno o den později.³⁰

Zprávy o nepokojích se prostřednictvím zpravodajské sítě, sestavené z příslušníků české menšiny, dostaly do Turnova již 6. listopadu večer,³¹ přičemž tamní předáky přivedly k myšlence využít bezvládní v Liberci k jeho okamžitému obsazení.

Není sice zřejmé, kdo uvedenou ideu nastínil jako první, nicméně již záhy bylo jasné, že se stala oficiálním stanoviskem turnovského Okresního národního výboru, který ještě téhož dne před půl jedenáctou večer s tímto plánem seznámil Prahu.

²⁶ Tamtéž, s. 58.

²⁷ Srov. *Reichenberger Zeitung – Abend Ausgabe* 1918, č. 264, s. 3 – článek *Größere Ansammlungen beim hiesigen Berglager*.

²⁸ Podle některých pozdějších svědectví zmatek dosáhl vrcholu v okamžiku, kdy se pod osobami plundrujícími zásoby v prvním poschodí probořila podlaha a málem zavalila ty, kteří stále ještě plundrovali přízemí. Viz *Naše Hory* 1920, č. 50, s. 2 – článek *Dvouleté jubileum obsazení libereckého nádraží*, jehož autorem byl Jan Kögler.

²⁹ Viz pozn. 27; dále pak *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 264, s. 3 – článek *Bedauerliche Ausschreitungen im hiesigen Berglager*.

³⁰ *Reichenberger Zeitung – Abend Ausgabe* 1918, č. 265, s. 2 – článek *Die Plünderungen in Bergelager*.

³¹ 25 – 10. 12. 1918 – Národní výbor v Turnově podává souhrnnou zprávu Národnímu výboru československému v Praze o opatřeních, která za dobu své existence učinil, viz Harna – Šebek (eds.) 2002, s. 32.

Situaci v Liberci přitom národní výbor vylíčil ještě v horším světle, než v jakém se jevila samotným obyvatelům města. Vyrabování vojenského skladiště totiž mělo údajně být pouhou předehtou k dalším nepokojům, při nichž mohly Československu vzniknout mnohamilionové škody. Kromě ničení majetku a jeho rozkrádání byla totiž podle turnovského Okresního národního výboru část zásob rovnou nakládána do vagonů, stojících na trati do Saska, takže hrozilo, že bude vyvezena za hranice.

Tomuto vývoji však mohl předejít včasný zásah československé armády, která by zde nastolila pořádek. Liberec, kde „obyvatelstvo chce za každou cenu potraviny a za žádnou cenu *Deutschböhmen*“,³² by tak navíc rázem „přestoupil do tábora československého.“³³

Turnovští představitelé šli dokonce tak daleko, že Praze navrhli i jednotky, které by se měly uведенé akce zúčastnit. Kromě vojenského vlaku přímo z Prahy, tak měli být proti Liberci nasazení příslušníci mladoboleslavské posádky, kterou mělo z Turnova podpořit 150 mužů s osmi kulomety.

Výzva turnovského Okresního národního výboru tedy byla ještě během noci na 7. listopadu předána odpovědným osobám v Praze – konkrétně Aloisi Rašínovi, Josefu Scheinerovi, vrchnímu veliteli rodícího se československého vojska a starostovi Sokola, a Přemyslu Šámalovi, čelnému představiteli domácího odboje a Masarykovu spolupracovníku. Přestože vzhledem k nedostatku pramenů není zřejmé, jak přesně českoslovenští předáci na tyto návrhy reagovali, z dalšího jednání Josefa Scheinera je zřejmé, že s nimi minimálně v základních obrysech vyjádřili souhlas. Scheiner totiž nejenže nařídil, aby byl přepis turnovského telefonátu zaslán na pražské vojenské velitelství, ale také obratem znovu kontaktoval Turnov³⁴ a detailněji s tamními představiteli rozebral další postup.³⁵

Během rozhovoru Scheiner také zřejmě určil, jakou roli v celém tažení bude hrát turnovská posádka. Dne 7. listopadu totiž Kulich pověřil „z rozkazu vrchního vojenského velitelství v Praze a z nařízení dr. Šeina“³⁶ zástupce agrární strany v turnovském Okresním národním výboru Viléma Prokeše, aby „vše potřebné ku zavedení klidu v Liberci za souhlasu s důstojnickým sborem a národním výborem v Liberci zařídil.“³⁷

Snaha o co nejrychlejší obsazení Liberce přitom byla na místě. Ačkoliv to v dostupných dokumentech není explicitně uvedeno, muselo být československým zástupcům jasné, že pokud by se jim podařilo město skutečně ovládnout, znamenalo by to kolaps *Deutschböhmen* a ochromení organizovaných snah o odtržení Němci obývaného pohraničí Čech. Vždyť teprve před několika hodinami na liberecké radnici skončilo Seligerem připravované zasedání zemského sněmu a značná část špiček německého politického

³² Srov. NA, NV 1918, kart. 2, inv. č. 8.

³³ Tamtéž.

³⁴ Nejednalo se o první kontakt mezi Scheinerem a Kulichem. Již 30. října spolu oba konzultovali opatření proti plánu c. a k. litoměřického sborového velitelství potlačit státní převrat v Turnově jednotkami z Liberce. Viz Kulich 1925, s. 57.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ SOKA Semily, RNV Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

³⁷ Tamtéž.

Obr. 5. Starosta Sokola Josef Scheiner.

Obr. 6. Zemský hejtman Deustchböhmen Rudolf Lodgman von Auen.

života – včetně nového zemského hejtmána, kterým byl namísto Pachera zvolen umírněný nacionál Lodgman, se stále nacházela ve městě. Po jeho obsazení by se tak celá provincie rázem ocitla ve stavu naprostého bezvládí.

O tom, že úder na Liberec měl být skutečně rozsáhlou operací, svědčí nejlépe to, že na něj kromě již zmíněného kontingentu z Turnova bylo vyčleněno 240 mužů z posádek v Mladé Boleslavi a Jičíně a 350 mužů z posádky v České Lípě.³⁸ Celkově tedy mělo být na tuto operaci nasazeno více než 700 mužů, což v této chaotické době představovalo již značnou sílu.³⁹

Je však pravděpodobné, že plánovači celé operace nepočítali s tím, že by mohlo dojít k jejich přímému střetu s Němci. Ostatně sám Kulich později uváděl, že podle instrukcí, jež obdržel jak Prokeš, tak i vojenský velitel celé operace hejtman Svárovský, mělo být město obsazeno bez boje pod záminkou „*přátelské nabídky vojenské pomoci proti vzrůstajícímu se drancování*“.⁴⁰ Celá akce měla nejspíš proběhnout tak, že českosloven-

³⁸ Kulich 1925, s. 58.

³⁹ Není přitom zřejmé, zdali se celé akce neměla účastnit i československá jednotka, která tou dobou byla posádkou v etnicky německém Warnsdorfu. Nabídku jejího velení na potlačení nepokojů, která měla padnout právě 7. listopadu večer, zmiňují noviny Reichenberger Zeitung s tím, že ji úřady „*přátelsky odmítly*“, nicméně žádný jiný pramen ji nezmiňuje. Viz *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 265, s. 5 – článek *Tschechisches Anbot zur Herstellung der Ruhe und Ordnung in Reichenberg*.

⁴⁰ Tamtéž.

ské jednotky nejprve obsadí liberecké nádraží, přičemž Prokeš se Svárovským následně zaskočené Němce přimějí, aby jim svěřili zajištění pořádku a bezpečnosti ve městě. Síla československého vojska tak měla sloužit spíše k zastrašení německých předáků, nežli k získání převahy v případné bitvě o město.

Na druhou stranu však mezi účastníky tažení bylo dost těch, kteří hodlali Liberec obsadit za každou cenu, třeba násilím. A ještě důrazněji pak na dobytí města naléhala další ozbrojená síla, která sice vznikla jen před několika málo hodinami, ale která i tak mohla výrazně přispět k československému úspěchu – ozbrojený oddíl libereckých Čechů.

Zdejší česká menšina, která již krátce po 28. říjnu vytvořila svůj Národní výbor, se totiž 6. listopadu během rabování vojenského skladiště chopila příležitosti a nabídla německé politické správě, že utvoří disciplinovaný oddíl, který pomůže nepokoje potlačit. Přestože panovaly pochopitelné obavy z loajality takového oddílu, převážil nakonec strach z dalšího šíření rabování a Čechům tak úřady svěřily výzbroj pro 120 mužů rekrutujících se z řad sokolů a členů Dělnických tělocvičných jednot.⁴¹ Ačkoliv se někteří z nich následně opravdu zapojili do nastolování pořádku, byl konečný cíl českých předáků zcela zřejmý – vytvořit ozbrojenou skupinu, která pomůže začlenit Liberecko do československého státu.

Zprávy o postupu československého vojska tak přijali příslušníci české menšiny s neskrývaným nadšením, neboť se zdálo, že jejich naděje dojdou během několika málo hodin naplnění.

Kolaps libereckého tažení

Odlišné představy, které o obsazení města měli jednotliví účastníci celého tažení, však vedly k nečekaným zmatkům, které dále narůstaly kvůli chybějící koordinaci postupu jednotlivých jednotek. Jičínský, mladoboleslavský i turnovský oddíl totiž táhly na Liberec, aniž by počkaly na českolipský kontingent a aniž by se detailněji informovaly o možnostech jeho postupu.⁴² V momentě, kdy se československé vojsko zastavilo na nádraží v Dlouhém Mostě, nacházejícím se jen několik kilometrů od Liberce, tak Svárovský nedisponoval ani zdaleka takovou silou, s níž měl podle původních plánů počítat.

Postup na Liberec se tak zastavil a Čechoslováci přišli o moment překvapení. Toho obratem využila vláda Deutschböhmen, která ve snaze získat více času a zamezit československým jednotkám v příchodu do města,⁴³ do Dlouhého Mostu vyslala parlamentáře, který na jedné straně nabízel jednání o kapitulaci, ale na straně druhé navrhoval, aby se tato jednání konala v centru Liberce. Prokeš se Svárovským tuto nabídku poněkud lehkomyslně přijali, načež celý oddíl zanechali v Dlouhém Mostě a dál pokračovali pouze v doprovodu několika dalších politických činníků a dvou sokolů.⁴⁴ Tím však

⁴¹ *Naše Hory* 1920, č. 50, s. 2 (viz pozn. 28).

⁴² Svědectví o tom viz *Kulich* 1925, s. 59; rovněž SOkA Semily, RNV Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

⁴³ *Kulich* 1925, s. 58–59; viz též *Harna – Šebek (eds.)* 2002, s. 32.

⁴⁴ *Kulich* 1925, s. 58.

dále oslabili svou pozici a poskytli zemské vládě tolik potřebný čas k přípravě nezbytných protipatření. Nic na tom neměnila ani skutečnost, že Svárovský německým zástupcům zřejmě zcela nevěřil, neboť nejednal jen s vedením provincie,⁴⁵ ale navázal kontakt i se zástupci libereckých Čechů, kteří se sešli v hotelu Národní dům, a začal s nimi plánovat detaily obsazení města.

Finální ránu celému plánu na obsazení Liberce však zasadil poněkud překvapivě pražský Národní výbor, který do města vyslal vlastní vyjednaváče. Namísto očekávaného vojenského kontingentu tak do Liberce z České lípy dorazil pouze zástupce sokolstva Thon a sociální demokrat Josef Čapek, kteří začali bez ohledu na Prokeše a Svárovského sami vyjednávat se zástupci zemské vlády.

Vznikla tak značně schizofrenní situace, kdy Svárovský spolu s několika důstojníky a dalším z turnovských zástupců Janem Konrádem plánoval společný postup s libereckými Čechy, zatímco Thon s Čapkem připravovali vlastní ujednání s německými předáky.

A ti těchto zmatků pochopitelně opět využili. Ve snaze jednání co nejvíce protáhnout opětovně naznačili, že jsou ochotni svěřit bezpečnost ve městě do československých rukou, načež Thon, který nabyl přesvědčení, že se začíná naplňovat scénář mírového obsazení města, vzkázal turnovské delegaci, že přebírá výhradní zodpovědnost za výsledky jednání. Své představy o dohodě s vedením provincie a o obsazení města mírovou cestou následně dokonce prezentoval i v Národním domě, kde přitom bylo připraveno již několik desítek ozbrojených sokolů, kteří měli poskytnout pomoc československým jednotkám.⁴⁶

Zemská vláda, která si byla plně vědoma, že nesmí ztratit iniciativu, tam za Thonem vyslala vlastní delegaci, která měla do zdánlivě nekonečných vyjednávání vtáhnout i zástupce české menšiny a zabránit jim tak v akcích, které by mohly do města přivést československé jednotky.

Aby Němci dokázali, jakou důležitost přikládají těmto jednáním, na kterých závisel osud celé provincie, vydal se do Národního domu v čele zmíněné delegace sám zemský hejtman Lodgman, jehož doprovázel vedoucí resortu obrany Hartl a představitel zemských železnic drážní adjunkt Gröger.⁴⁷

Cílem německých zástupců přitom bylo posilovat rozpory v řadách Čechoslováků a v konečném důsledku je tak od obsazení města odradit. Opakovaně tak poukazovali na rizika, která by pro československé jednotky i pro českou menšinu vyplývala z případných bojů o Liberec a zároveň zdůrazňovali, že rabování ve městě již ustalo a že ani české menšině nehrozí žádné nebezpečí.

Toto své stanovisko přitom představitelé Deutschböhmen telefonicky prezentovali i československému velení v Praze, přičemž Scheinera, s nímž se jim nakonec podařilo

⁴⁵ *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 266, s. 3 – článek *Keine tschechoslowakische Truppen in Reichenberg*.

⁴⁶ SOKA Semily, RNV Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

⁴⁷ *Viz Naše Hory* 1920, č. 52, s. 2 – článek *Dvouleté jubileum obsazení libereckého nádraží*, jehož autorem byl Jan Kögler. Jde o pokračování článku zmíněného výše v pozn. 28.

Obr. 7. Národní dům, kde se konala část jednání mezi předáky českých Němců a zástupci československého vojska.

spojit, opakovaně varovali před údajným „krveprolítím,“ ve které by se střety československých a německých jednotek o Liberec dozajista proměnily.⁴⁸

Členům delegace přitom nejspíše bylo jasné, nakolik jsou tato varování odtržená od reality. Ostatně liberecká vojenská rada, od níž si úřady Deutschböhmen hned 8. listopadu vyžádaly dobrozdání ohledně způsobů zastavení případného československého postupu, došla k jednoznačnému závěru, že „možnosti obrany Liberce, které by dávaly šanci na úspěch, v současné době neexistují.“⁴⁹

Přesto však nakonec zastrašovací taktika slavila úspěch. Nepochybně k tomu přispěla i skutečnost, že namísto Čechoslováky zoufale očekávaného kontingentu z České Lípy do města v průběhu noci dorazil transport německých vojáků z 94. pluku, který liberecký starosta Franz Bayer začal okamžitě přesvědčovat ke vstupu do Volkswehru.⁵⁰

Za takovéto situace tedy Scheiner, který o dění ve městě postrádal jakékoliv hodnověrné informace a který se zřejmě nedokázal zorientovat v protichůdných zprávách, které o tamní situaci obdržel, neviděl jiné východisko, než celou akci odvolat.⁵¹

⁴⁸ Kulich 1925, s. 59; Naše Hory 1920, č. 52, s. 2.

⁴⁹ Srov. César – Černý 1960, s. 108.

⁵⁰ Naše Hory 1921, č. 1, s. 1 – článek *Dvouleté jubileum obsazení libereckého nádraží*, jehož autorem byl Jan Kögler. Jedná se o další pokračování článku zmíněného v pozn. 47; viz též SOKA Semily, RONV Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

⁵¹ Kulich 1925, s. 59; Naše Hory 1920, č. 52, s. 2.

Zatímco německé úřady si mohly oddechnout, předáci české menšiny i část vojska tábořícího v Dlouhém Mostě začali proti tomuto rozhodnutí reptat a požadovali násilné obsazení Liberce. Proti tomu však jednoznačně vystoupili Thon s Čapkem. Zatímco Thon vyzýval k rozchodu činovníky shromážděné v Národním domě, přičemž se je snažil uklidnit i falešnými nadějemi o tom, že „*tuto noc se stane něco velkého*“,“⁵² vypravil se Čapek automobilem do Dlouhého Mostu, aby uklidnil československé jednotky a připravil je k ústupu.⁵³

Nad ránem se tedy předáci české menšiny neochotně odebrali do svých domovů a československé jednotky se stáhly z Dlouhého Mostu do Pilníkova, kde se k nim konečně připojil dlouho a marně očekávaný kontingent z České Lípy,⁵⁴ který však podle vzpomínek pamětníků měl jen 270 mužů místo slibovaných 350.⁵⁵

Na konkrétní velikosti českolipské jednotky však v této chvíli již nezáleželo, neboť bylo zřejmé, že plán na překvapivé obsazení Liberce selhal. Československá strana musela na plány na dobytí města pro nejbližší týdny rezignovat a pražské vedení se od nich rovnou distancovalo. Když pak o několik dní později na zasedání Československého národního výboru padl dotaz na případné vojenské akce v Deutschböhmen, Alois Rašín, který o celé akci od počátku věděl, otevřeně popřel, že by se Čechoslováci pokoušeli Liberec obsadit a uvedl, že na základě žádostí české menšiny byly československé jednotky vyslány jen do Hodkovic a že v momentě, kdy se situace v Liberci uklidnila, byly Národním výborem opět staženy.⁵⁶

Důsledky

Na české straně sice po skončení celé akce vládl pocit rozčarování, ovšem ani mezi Němci nebylo příliš důvodů k oslavám. Představitelé Deutschböhmen si moc dobře uvědomovali, jak málo chybělo k tomu, aby jejich město padlo do československých rukou. A i když výsledky vyjednávání s „*důstojníky česko-slovenské armády*“⁵⁷ vedení provincie v novinách popisovalo jako svůj úspěch, skutečnost, že do města málem vpadla cizí armáda, podle něj měla být pro liberecké Němce spíše mementem, kam by mohlo vést opakování násilností a rabování, a také pobídkou, aby se „*v co možná nejhojnějším počtu dostavili k náboru do Volkswehru zřízenému k obraně našeho města*.“⁵⁸

Ve vedení provincie navíc celá tato akce znovu rozvířila debatu o tom, zdali není poloha hlavního města poblíž jazykové hranice příliš velkým rizikem a zda by tedy nebylo výhodnější přesunout jej do nějaké klidnější části Deutschböhmen. Ostatně když o tři

⁵² *Naše Hory* 1920, č. 52, s. 2.

⁵³ Tamtéž; viz též SOKa Semily, RONS Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

⁵⁴ *Naše Hory* 1921, č. 1, s. 1.

⁵⁵ *Karpaš* 2004, s. 273.

⁵⁶ *Stenografický protokol ze zasedání Národního výboru československého ze dne 13. listopadu 1918* (dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918nvc/stenprot/19181113/19181113_02.htm).

⁵⁷ *Srov. Reichenberger Zeitung* 1918, č. 266, s. 3 – článek *Keine tschechoslowakische Truppen in Reichenberg* (viz pozn. 45).

⁵⁸ Tamtéž.

týdny později Lodgman oznamoval, že zemská vláda opouští Liberec a bude pro příště sídlit v Teplicích, nepřímo se v této souvislosti zmiňoval právě o události ze 7. a 8. listopadu 1918.⁵⁹

Bylo totiž jasné, že československou stranu její prvotní neúspěch nijak neodradil od snah přičlenit etnicky německá území k novému státu.

Jak velení v Praze, tak i Kulich v Turnově nicméně došli k závěru, že je třeba změnit taktiku a že nyní bude třeba Němce opakovaně znepokojovat a vyčerpávat. Z jednotek, které se mezi 7. a 8. listopadem soustředily v prostoru mezi Turnovem a Libercem, tak byla nově vytvořena tzv. ještědská fronta, jíž bylo možno vymezit přibližně linií Vápno, Světlá pod Ještědem, Rašovka, Hodkovice, Polkovice, Bezděčín, Frýdštejn a Malá Skála.⁶⁰

Jednotky na ještědské frontě, které na základě Kulichova rozkazu ze 14. listopadu posílil také oddíl libereckých Čechů,⁶¹ se pak nejenže v drobných šarvátkách několikrát střetly s Volkswehrem, ale také prováděly hospodářskou blokádu Liberecka.⁶² Jak město, tak jeho okolí bylo totiž životně závislé na dodávkách potravin a uhlí z etnicky českých oblastí a Lodgmanova vláda tak záhy musela čelit hluboké zásobovací krizi.

Jednotky ještědské fronty tak svým dílem přispěly k tomu, že Deutschböhmen, potácející se na hraně sociálního i ekonomického rozvratu, nedokázala vytvořit fungující správu a přeměnit Volkswehr na skutečnou bojovou sílu, která by mohla čelit novému československému náporu na přelomu listopadu a prosince. Většina měst Deutschböhmen tak během něj padla prakticky bez boje, a když se v polovině prosince pohnula i ještědská fronta, nebyl v Liberci již nikdo, kdo by jej bránil, či se snažil Čechoslováky přesvědčit, aby se stáhli. Zemská vláda z města uprchla nejprve do saské Žitavy a následně do Vídně a další úřady byly v rozkladu.

Dne 16. prosince konečně do Liberce na druhý pokus vtáhly československé jednotky⁶³ a provincie Deutschböhmen, jakožto reálně existující státní útvar zanikla. Pražská vláda tak prosadila svou suverenitu nad historickým územím českých zemí.

Ovšem skutečnost, že české země byly, byť jen nakrátko, takto rozděleny, hluboce ovlivnila myšlení nacionálněji naladěné části německé veřejnosti, která se s obsazením pohraničí nikdy nesmířila a československou přítomnost považovala za okupaci. Tento pohled na události z podzimu roku 1918 se stále více prosazoval v druhé polovině 30. let a přispíval k opětovnému nárůstu německého separatismu, který nakonec vedl až k Mnichovské dohodě a novému rozpadu českých zemí v roce 1938.

Přestože se tedy může pokus o obsazení Liberce v noci ze 7. na 8. listopadu 1918 jevit jen jako poněkud chaotická a právem pozapomenutá epizoda ze samotných počátků československého státu, která vzhledem k pozdějšímu kolapsu Deutschböhmen neměla

⁵⁹ *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 282, s. 1 – článek *Landtag der Provinz Deutschböhmen*.

⁶⁰ Kulich 1925, s. 58–59; viz též Harna – Šebek (eds.) 2002, s. 32. O stažení jednotek, které byly připraveny vtáhnout do Liberce, viz též *Reichenberger Zeitung* 1918, č. 266, s. 3 (viz pozn. 45).

⁶¹ SOKA Semily, RONA Turnov, kart. 1, č. 17 – Liberecko.

⁶² Viz např. *Naše Hory* 1921, č. 1, s. 2; rovněž Kulich 1925, s. 60–64.

⁶³ Podrobněji ke konečnému obsazení Liberce viz Kulich 1925, s. 69–73.

na další běh událostí větší dopad, je třeba mít na paměti, že případný úspěch československých jednotek by téměř dvouměsíční existenci provincie zkrátil na několik málo dní. Tak rychlý kolaps provinciální správy, která by navíc vzhledem tomu, že se v Liberci nacházela většina jejích nejaktivnějších představitelů, nemohla dát vzniknout exilové vládě, by pak dozajista oslabil odstředivé snahy v dalších částech pohraničí a zřejmě by německé předáky přiměl mnohem rychleji akceptovat začlenění pohraničních oblastí do Československa – a snad by vedl i k tomu, že by byli ochotnější znovu vyjednávat s československou vládou.

Lze však jen spekulovat, jaké dopady by tento vývoj měl na nálady německé veřejnosti, na její případné ztotožnění se s Československem a ve svém důsledku i na události, které se odehrály o dvacet let později.

Archivní fondy

Národní Archiv, fond Národní výbor 1918, kart. 2, inv. č. 8.

Státní okresní archiv Semily

- fond Okresní četnické velitelství Turnov, nezpracovaný fond.
- fond Revoluční okresní národní výbor Turnov, kart. 1, č. 17.
- fond Václav Kulich – Rada OÚ Turnov, nezpracovaný fond.

Periodika

Reichenberger Zeitung 1918, 1923.

Naše Hory 1920, 1921.

Edice

Alexander, M. (ed.) 2003: Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag: Innenpolitik und Minderheitenprobleme in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Teil I. Von der Staatsgründungs bis zur ersten Kabinett Beneš 1918–1921. Berichte des Generalkonsul von Gebsattel, des Konsuls König und des Gesandten Professor Saenger. München – Oldenburg.

Harna, J. – Šebek, J. (eds.) 2002: Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918–1920, Praha.

Koch, K. – Rauscher, W. – Suppan, A. (eds.) 1993: Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich 1918–1938. Band 1. Selbstbestimmung der Republik. Oldenbourg–Wien–München.

Literatura

César, J. – Černý, B. 1960: Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety: iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918–1919, Liberec.

Frajdl, J. 1969: Rok 1918 v severovýchodních Čechách. Krkonoše–Podkrkonoší 4, 58–72.

Karpaš, R. 2004: Kniha o Liberci. Liberec.

Karpašová, M. 2001: Jan Kögler – liberecký menšinový pracovník. Fontes Nissae 2, č. 1, 113–122.

Kulich, V. J. 1925: Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu. Díl I. Turnov.

Majewski, P. 2014: Sudetští Němci 1848–1948. Dějiny jednoho nacionalismu. Brno.

Opočenský, J. 1927: Vznik národních států v říjnu 1918. Praha.

Šnorek, V. 1994: Sokol v Ústí nad Labem od roku 1894 do roku 1994. In: 100 let Sokola v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem.

Valenta, J. 1994: Legenda o „rebelech, s nimiž se nevyjednává“. In: J. Harna (ed.): Moderní dějiny: sborník k dějinám 19. a 20. století. Praha, 197–214.

Internetové zdroje

2. Sitzung der Provisorischen Nationalversammlung für Deutschösterreich am 30. Oktober 1918 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spe&datum=0001&size=45&page=170>) – cit. 13. 6. 2017.

Stenografický protokol ze zasedání Národního výboru československého ze dne 2. listopadu 1918 (dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1918nvc/stenprot/19181102/19181102_03.htm) – cit. 10. 11. 2019.

Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené – rok 1918 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1918&size=45&page=500>) cit. 13. 6. 2017.

Zákoník zemský pro království České – rok 1918 (dostupné na <http://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=lbo&datum=1918&page=164&size=45>) – cit. 13. 6. 2017.

„Mluví důstojník ministerstva národní obrany“. Válečné londýnské rozhlasové komentáře Františka Moravce

Prokop Tomek

Cílem tohoto příspěvku je přiblížit prakticky neznámý rys osobnosti Františka Moravce jako vojenského komentátora na vlnách československého vysílání z Londýna.

Československé vysílání z Londýna v letech druhé světové války mělo pro osvobození okupovaného Československa a obnovu československé státnosti mnoho významů. Především bylo prakticky jediným široce dostupným komunikačním nástrojem zahraničního odboje a československé exilové vlády s domovem. Bylo jedním z mála atributů dočasně jen virtuálně existujícího státu. Pomáhalo také udržovat jednotu odboje doma i ve světě. Mělo také informační, kulturní a duchovní přínos pro posluchače i pro exil. A v neposlední řadě mělo v době války pochopitelně význam vojenský jako informační prostředek. Pro současníky byl vývoj války a vývoj válečných operací asi těmi nejdůležitějšími informacemi. Podle nich mohli hledat naději v brzké vítězství a konec válečných útrap.¹

Vysílání za války mělo ve většině relací přirozeně často vojenský obsah. Zprávy o průběhu vojenských operací a válečném úsilí i informace o politických krocích a o vývoji války celkově byly jistě tím nejdůležitějším, co posluchače v okupované vlasti zajímalo. Tímto způsobem mohli exulanti i korigovat jednostrannost německého vysílání.

Vedle jiných témat ale byly významným tématem i bojové úspěchy československých vojáků v zahraničí a jejich podíl na válečném úsilí. Dále to byla propagace vstupu do dobrovolnické armády směřovaná na krajany v zahraničí. Byla to tedy prezentace československé vojenské akce. Přehledy vývoje válečných událostí i apely na občany doma byly velmi často věcí civilistů – novinářů. Vojenské programy připravovali ale v drtivé většině sami vojáci, či lépe novináři v uniformách. Na vojenském rozhlasovém vysílání se podíleli vojáci jako tvůrci vysílaného obsahu i jeho interpreti. Takové relace se přímo označovaly jako vojenské vysílání, okénka či besídky. Dále pak se vojenské osobnosti jako zástupci ozbrojeného odboje podílely jako autoři a interpreti na projevech obecnějších a vojensko-politických. A konečně se zabývaly i komentováním vývoje války jako vojenští odborníci.

Patnáctiminutové programy vojenského vysílání z Londýna byly většinou určitou pestrou koláží projevů, komentářů osobností československého vojenského odboje k aktuálním tématům nebo výročím, informací o armádě, ale zejména reportáží ze života československých vojáků. Nahrávky pořízené mnohdy skutečně přímo ve vojenských táborech či letištích ukazovaly posluchačům ve vlasti život, výcvik i úspěchy československých vojáků. Pořady sledovali a široce kriticky komentovali i samotní českoslovenští vojáci v zahraničí. Obsah vojenského vysílání reagoval i na významná národní

¹ Koutek 2014, 30–44; Tomek (ed.) 2017.

a vojenská výročí, či vývoj a boje československých jednotek na Blízkém východě či v Sovětském svazu. Programy byly doplňovány četnými nahrávkami hudby.

První obsahová fáze vojenského vysílání trvala od roku 1940 do počátku roku 1944. Tématem byla zpočátku československá armáda v Anglii, výcvik a změny jejího postavení či boj československých letců v době bitvy o Británii. Samozřejmě byly i komentáře vojenské situace, ovšem až do poloviny roku 1941 byl vývoj na pozemních frontách spíš problematický, než aby jej šlo využít k propagaci úspěchů. Pozitivně bylo možné hodnotit do roku 1943 snad jen účast československých vojáků v bojích na Blízkém východě. Stálou součástí programů byly připomínky významných výročí a tradic spojených s odbojem, zejména z národních dějin a boje československých legií za první světové války. Velkým impulzem byl vstup Sovětského svazu do války a posléze vznik a boj československé jednotky na východní frontě.

Druhou fází z hlediska vojenského vysílání charakterizuje i blížící se konec války a snaha o přípravu občanů na zapojení do odboje. V září 1944 se pak stalo pro československý rozhlas v Londýně významným impulzem nasazení československé samostatné obrněné brigády na západní frontě. Bylo již více dynamického materiálu pro vysílání a události na frontě přinášely větší uspokojení z hlediska vývoje války a jejího blížícího se konce.

Součástí programů byly často i komentáře situace na bojištích. Po pádu Francie v roce 1940 nebylo v tomto ohledu moc o čem referovat. Právě po vypuknutí konfliktu mezi Německem a Sovětským svazem v červnu 1941 se začaly vysílat i vojenské komentáře přednosty II. odboru Ministerstva národní obrany plukovníka Františka Moravce. Moravcovy komentáře se objevovaly jednak jako součást československého vojenského vysílání, ale později i samostatně.

Jméno ve vysílání dlouho zmiňováno nebylo. Hlasatel uváděl autora komentáře jako „důstojníka MNO“. Až v relaci 23. dubna 1943 byl autor poprvé představen pravým jménem. Možná i pro toto částečné anonymizování autorství vojenských komentářů Františka Moravce nadlouho zapadlo.

František Moravec připravil pro londýnský rozhlas předtím již jeden komentář, a to nikoliv na téma válečných operací. Dne 27. ledna 1941 hovořil o protektorátním ministru Emanuelu Moravcovi.² Tento pověstný kolaborant, bývalý legionář z Ruska a poté i československý důstojník byl mimochodem obecně jedním z nejčastějších terčů exilových projevů z londýnského rozhlasu. Ovšem až na tuto výjimku se ostatní projevy Františka Moravce týkaly již výhradně komentování vývoje situace na frontách.

První Moravcův projev na téma válečných operací se vysílal ve čtvrtek 3. července 1941, v pořadu od 22.45 hodin greenwichského času. To znamená, že v Protektorátě byl již pátek 4. července, 00.45 hodin, protože v té době byl v Čechách Němci zaveden letní čas. Komentář četl tehdy autor osobně a anonymně s uvedením: „Mluví důstojník MNO“. Tento první příspěvek měl 588 slov. Tato délka byla v podstatě průměrná, kolísala obvykle od 460 do 860 slov. Přesná délka tedy asi nebyla zcela určena. Již třetí komentář 31. července 1941 četl ale místo Moravce major Jaroslav Šustr. Od šestého komentáře 25. září 1941 se pak stal takřka výhradním interpretem textů svého nadří-

² Archiv bezpečnostních složek, fond H, arch. č. H-664, „Akce Generál“, s. 73–76.

Obr. 1. Nejčastější interpret Moravcových promluv Vladimír Cigna, na snímku z roku 1949 v hodnosti plukovníka. VHA

zeného major Vladimír Cigna. Několikrát četl Moravcovy komentáře major Alfréd Ressel a pak také i civilní hlasatel Josef Fränkl.

Interpreti zůstávali před posluchači ale vždy anonymní, a proto i jejich podíl na těchto pořadech je zde zveřejněn poprvé. Pod svým jménem byl autor František Moravec uváděn ale již 23. dubna 1943. Jak Šustr, tak Cigna ale i Ressel byli Moravcovi podřízení.

Jediná nahrávka hlasu Františka Moravce v archivu Českého rozhlasu naznačuje, že Moravec měl vysoký hlas.³ Důvod využití jiného interpreta býval zpravidla v nevhodnosti hlasu autora pro předčítání v rozhlasu. Na druhou stranu je zajímavé, že interprety byli v tomto případě v drtivé většině nikoliv školení profesionální rozhlasoví hlasatelé, ale vojáci zasvěcení do tématu.

Prakticky po celé období se vysílaly Moravcovy texty ve čtvrtěčném večerním vysílání. Začínalo ve 22.45, v zimě o hodinu dříve, takže ve střední Evropě (kde v tu dobu nebyl zaveden letní čas) bylo v zimě 22.45 hodin. V listopadu 1941 se posunul čas vysílání na 23.15 (v Protektorátě v zimě 00.15) a na jaře 1942 až přes půlnoc greenwichského času, takže se někdy uváděly jako pořady páteční. Až od srpna 1943 byly přemístěny Moravcovy promluvy na pátek večer, většinou od 20.45 (v té době byl v Protektorátě letní čas, takže 22.45).⁴ Doba vysílání tedy byla dosti pozdní.

Zajímavý je vývoj četnosti Moravcových projevů. Od července do prosince 1941 připravil celkem devět komentářů, což znamená téměř čtrnáctidenní periodicitu. Podobný rytmus byl zachován i v nejpłodnějším roce 1942, kdy bylo odvysíláno celkem 30 Moravcových promluv. Pozoruhodná přestávka nastala ale mezi 21. květnem až 3. červencem 1942. To znamená šest týdnů bez komentářů po dlouhém období, kdy zaznívaly prakticky každých 14 dní. Byla to právě doba po útoku na Reinharda Heydricha v Praze 27. května 1942. A tuto akci vykonali právě muži poslaní Moravcem. O něco méně, 24 komentářů, zaznělo z Londýna v roce 1943. A to přesto, že v listopadu a prosinci se vysílalo jen po jednom Moravcově komentáři. Změna nastala až v roce 1944. Za celý rok se vysílalo jen osm komentářů Františka Moravce. V lednu byly sice tři, ale poté nastala šestiměsíční přestávka. Po dvou červencových projevech už zazněl jenom jeden v říjnu a poslední v listopadu 1944. Při dvou posledních byl v éteru uveden plným jménem s hodností generála.

Celkem tedy londýnský rozhlas vysílal od července 1941 do listopadu 1944 prokazatelně 72 promluv Františka Moravce k válečné situaci.

Moravcovy komentáře se týkaly zpočátku výhradně situace na frontě v Sovětském svazu a od konce roku 1941 i na dalších bojištích. Promluvy byly od počátku optimistické, ale současně střízlivé a zjevně dobře fundované. Moravec především věcnými analýzami dovozoval, že tuto válku musí Němci prohrát. Mohl využít i své osobní znalosti Ruska, protože jako zajatec a poté příslušník československých legií tam v době první světové války pobýval. Znal dobře jak geografické, tak i klimatické podmínky, stejně jako mentalitu ruských vojáků. Z Moravcových komentářů nelze v žádném případě vyčíst nějakou protikomunistickou nebo protisovětskou averzi či propagandu. Zcela loajálně a vysoce hodnotil sovětské vojenské umění i kvalitu sovětských vojáků a morálku obyvatel Sovětského svazu. Ve shodě s oficiálními postoji Velké

³ Archiv Českého rozhlasu (dále AČRo), nahrávka „Odjezd československých vojáků z Anglie do Francie – Hana Benešová, František Moravec“, délka 7 minut. Jde o rozloučení s posledním transportem československých vojáků z Velké Británie 8. května 1940.

⁴ Letní čas byl v protektorátě zaveden: 1. dubna 1940 – 2. listopadu 1942; 29. března–4. října 1943; 3. dubna–2. října 1944 a 2. dubna–1. října 1945. Letní čas znamenal posunutí o hodinu vpřed.

Británie i československé exilové vlády ani slovem nepřipomněl nedávnou sovětsko-německou hospodářskou spolupráci a sovětskou loajalitu při dodržování sovětsko-německého paktu o neútočení. Po 21. červnu 1941 se stal Sovětský svaz spojencem Velké Británie i československé exilové vlády v boji proti německým okupantům Čech a Moravy a jejich spojencům, včetně slovenského režimu. Boje na východní frontě představovaly velkou naději pro zvrat v dosud nepříteliš dobře se vyvíjející válce. František Moravec se snažil hledat i ve zprvu nepříteliš povzbudivých zprávách o vývoji na sovětsko-německé frontě známky pozitivního obratu. Jako vojenský zpravodajec nezdůrazňoval tolik vojenské úspěchy a výsledky vojenské zdatnosti, ale spíše nezbyt-
né vyčerpávání německých sil v obrovské zemi na východě.

Průběžně se Moravec zabýval i situací na bojišti v severní Africe a v Itálii. Těmto problémům věnoval postupně víc prostoru. Z delší časové perspektivy čtenář asi možná nebude souhlasit s jeho srovnáním vítězného konce severoafrické kampaně v květnu 1943 se sovětským vítězstvím u Stalingradu. Měl asi na mysli zejména ztráty Osy, protože v Tunisu bylo zajato na 250 000 německých a italských vojáků. Co se týká spojeneckého postupu v Itálii, tak jeho očekávání hladkého průběhu kampaně a vysoké hodnocení jejího významu se ukázalo rovněž jako příliš optimistické.

Moravec se kupodivu velice málo v komentářích věnoval československým záležitostem. Pouze 23. srpna 1943 se obrátil nečekaně i na české dělníky pracující ve zbrojovkách protektorátu, kam se po úderech spojeneckého letectva více přesouvala nacistická zbrojní výroba. Komentář uzavřel výrokem, že sovětské dobytí Charkova je i výzvou pro akce proti zájmům okupantů. V srpnu 1943 se začaly v londýnském rozhlase objevovat opatrné výzvy k projevení odporu. Ovšem jasné výzvy k odboji zaznívaly až na jaře 1944. Naopak asi překvapí, že se ve vysílání nikdy ani slovem nezmiňoval o útoku na Reinharda Heydricha, který jeho služba organizovala.

František Moravec zjevně považoval komentáře situace na frontách za důležitý úkol. Věnoval se mu nejen v rozhlase, ale i v další činnosti směřované k vojákům i veřejnosti. Vývoje vojenské situace se týkal i jediný knižní titul, který za války František Moravec v Londýně vydal, a to pod svým jménem. Byl to komentář průběhu prvních šesti měsíců války na východě.⁵ V brožůře popisoval nejprve situaci před vypuknutím války. Věnoval se opět zejména přehledům počtů vojáků a válečného materiálu, který mělo na začátku Německo k dispozici. Analyzoval pak německou strategii použitou v kampani proti Francii, Polsku a na Balkáně a konfrontoval ji se strategií na počátku války proti Sovětskému svazu. Tu poslední hodnotil jako pochybenou a nereálnou. Mírně optimisticky pak posuzoval výhledy roku 1942. Zmínil se také o materiálních zdrojích Německa. Jeho hodnocení průmyslové produkce protektorátu mělo jako jediné souvislost s československým prostředím a odbojem. Pro Moravcovy analýzy bylo typické, že nehodnotil tolik vojenské výkony, zisky, vítězství a mistrovství, ale zejména jejich pozadí, infrastrukturu a lidské a materiální zdroje, ze kterých válečné operace čerpaly. Situaci na ostatních frontách, jimiž byly v té době Blízký a Dálný východ, kde boje vedla do konce roku 1941 jen Velká Británie se svými spíše symbolickými spojenci zejména ze strany Němci okupovaných zemí, se věnoval Moravec zpočátku

⁵ Moravec, 1942.

Obr. 2. Leták do vlasti s textem promluvy Františka Moravce. Letáky shazovalo nad protektorátem britské královské letectvo. *National Archives London*

Z á z n a m.

V Londýně 6. září 1943.

Dašerue!

Věc : Rozhlasové projevy plukovníka Moravce.

Ref. : Dr. J. Körbel.

Dnes ráno mne volal plk. Moravec a navrhl, že by četl sám svoje rozhlasové projevy, že však si klade za podmínku, aby se tak stalo mimo rámec pátečního vojenského vysílání. Má proto zvláštní důvody / patrně není s vojenským vysíláním spokojen a nechce v jeho rámci " účinkovat " a kromě toho jej Vlček omezuje v rozsahu projevu./

Stanovisko rozhlasového oddělení : Moravcovy projevy jsou výsoce hodnotné a tím neobyčejně zvyšují kvalitu vojenského vysílání.

Pružnost rozhlasové práce by ^{byla} ještě závažněji ohrožena, kdybychom měli převzít nový závazek pravidelného vysílání. Přicházelo by v úvahu, zda bychom neměli Moravcovy projevy nabídnouti BBC.

Josef Körbel

Názor st. ministra : plk. Moravec nechť mlubí každý pátek před vojenským vysíláním. Po jeho komentáři by se začal vlastní program řízený plk. Vlčkem.

8.9. *Hubertus*
Pl. Moravec a Vlček souhlasí
Körbel 23.9. *rel.*

Obr. 3. Hodnocení Moravcových komentářů uvnitř exilového ministerstva zahraniční v Londýně. Referát zpracoval vedoucí rozhlasového oddělení dr. Josef Körbel (mimořádně otec Madeleine Albright), komentář za ministra Huberta Ripku poznamenal dr. Ivo Ducháček. Archiv ČRo

velice okrajově. Boje na východní frontě považoval zjevně za klíčové a za z dlouhodobé perspektivy slibné. Celkový vývoj války považoval za velmi nadějný, protože Německo se podle jeho názoru ocitlo již na počátku sovětské kampaně v podstatě na vrcholu svých materiálních a lidských možností. A obrovská materiální převaha Spojenců musela rozhodnout o výsledku války. Nejasná zůstávala jen otázka, kdy bude Německo poraženo. Způsob Moravcova výkladu se v logice vývodů v knižním vydání samozřejmě nelišil od stavby jeho rozhlasových projevů.

Dalším příkladem využití Moravcových analýz vojenské situace pro válečnou propagandu je otištění jednoho rozboru v letáku, šířeném na území protektorátu britskými bombardovacími letadly. Těchto akcí byla celá řada.⁶ Prokazatelně byl Moravcův text otištěn v letáku Vzkaz z Londýna všem věrným Čechoslovákům. Dodatek č. 1, prosinec 1942. Šlo asi o doplněk rozsáhlého letáku (brožury) s názvem Národní osvobození, obsahově připraveného v září 1942. Ve zmíněném dodatku byl otištěn jako první text článek Válečná situace. Plk. Fr. Moravec.⁷

K ojedinělým dokladům Moravcových analýz válečné situace patří edice jednoho z interních zpravodajských přehledů. Zveřejnil jej v časopise Historie a vojenství Zdeněk Vališ již v roce 1991. Publikovaný dokument z 23. října 1941 je zpravodajským přehledem č. 10 a jako autor je uveden plk. gšt. František Moravec. V textu se uvádí vzájemný početní poměr sovětské a německé armády a jejich ztráty k 1. říjnu 1941. Důležitou součástí je i odhad oslabení vojenského potenciálu Německa a jeho spojenců. Jak uvádí editor, zpravodajský přehled vznikl na základě vlastních i spojeneckých agenturních zpráv i informací náčelníka čs. vojenské mise v Sovětském svazu plk. gšt. Heliodora Píky.⁸ I zde se potvrzuje racionální základ Moravcových komentářů.

Z dalších veřejných vystoupení Františka Moravce lze uvést jako příklad přednášku 11. července 1941 u 1. československé brigády o poměrech na ruském bojišti. Je zjevné, že podobných přednášek uskutečnil víc. Také 11. února 1942 proslovil Moravec přednášku Vojenská situace v Sovětském svazu pro důstojníky MNO v místnosti vrchního polního soudu v Londýně.⁹ Rovněž pronesl řadu přednášek na téma zpravodajství u československé brigády či na MNO. A v osobních materiálech Františka Moravce je více záznamů o odborných přednáškách, které měl v exilu pro československé vojáky.¹⁰ Pro tato vystoupení mohly mít význam i rozhlasové komentáře. V každém případě Moravcovi nebylo cizí formulovat pro odbornou i širokou veřejnost názory na rozsáhlé vojenské operace strategického rozsahu.

Rozhlasové projevy Františka Moravce, přednášky i tištěná prezentace analýz válečné situace měly nepochybně jistý základ v zpravodajských přehledech, ale i celkové zpravodajské produkci útvaru, kterému František Moravec velel. Tam je nepochybně

⁶ Rajlich, 2004, 23–33.

⁷ The National Archives London-Kew, fond HS-4, sign. 29, SOE – Czechoslovakia – Propaganda.

⁸ Vališ (ed.), 1991, 151–159. Edice vychází z dokumentu uloženého ve VÚA-VHA, sbírka 20, 20–21/13a.

⁹ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VÚA-VHA), fond Náhradní těleso Velká Británie (dále NTVB), spis František Moravec, Oběžník č. 11 MNO z 9. února 1942.

¹⁰ VÚA-VHA, NTVB, spis František Moravec.

třeba hledat zdroje poznatků, které pak Moravec prezentoval. To samozřejmě nijak ne-snižuje jeho schopnosti jako autora.

Nepřekvapuje, že v zákulisí rozhlasového vysílání z Londýna, měly Moravcovy komentáře dobrou odezvu. Jaký byl pohled posluchačů na ně, bohužel nevíme. Moravcovy komentáře jsou tedy připomínkou těžké doby druhé světové války, kdy exulant mluvil přes frontové linie a armády nepřátel do tisíc kilometrů vzdálené vlasti. V nočních hodinách jej s rizikem poslouchali obyvatelé okupované země. Snad v těchto promluvách nacházeli naději na konec války a na porážku nenáviděných a zdánlivě neporazitelných okupantů.

A jsou možná i připomenutím či dokonce objevem neznámého nebo zapomenutého rysu pozoruhodné osobnosti vojáka a zpravodajce, brigádního generála Františka Moravce.

Texty komentářů z let 1941–1942 jsou uloženy v archivu Českého rozhlasu v Praze, fond BBC – Czechoslovak Programme, promluvy především z let 1943–1944 byly čerpány z archivu Masarykova ústavu a archivu Akademie věd v Praze, sbírka dr. Vladimír Klecanda 1937–1946. Připravuje se vydání všech dvaasedmdesáti Moravcových komentářů knižně. Alespoň takto se Moravec připojí k známým hlasům z Londýna, jakými byli zejména Jan Masaryk či Prokop Drtina vystupující pod pseudonymem Pavel Svatý.

Ukázka – první válečný komentář Františka Moravce:

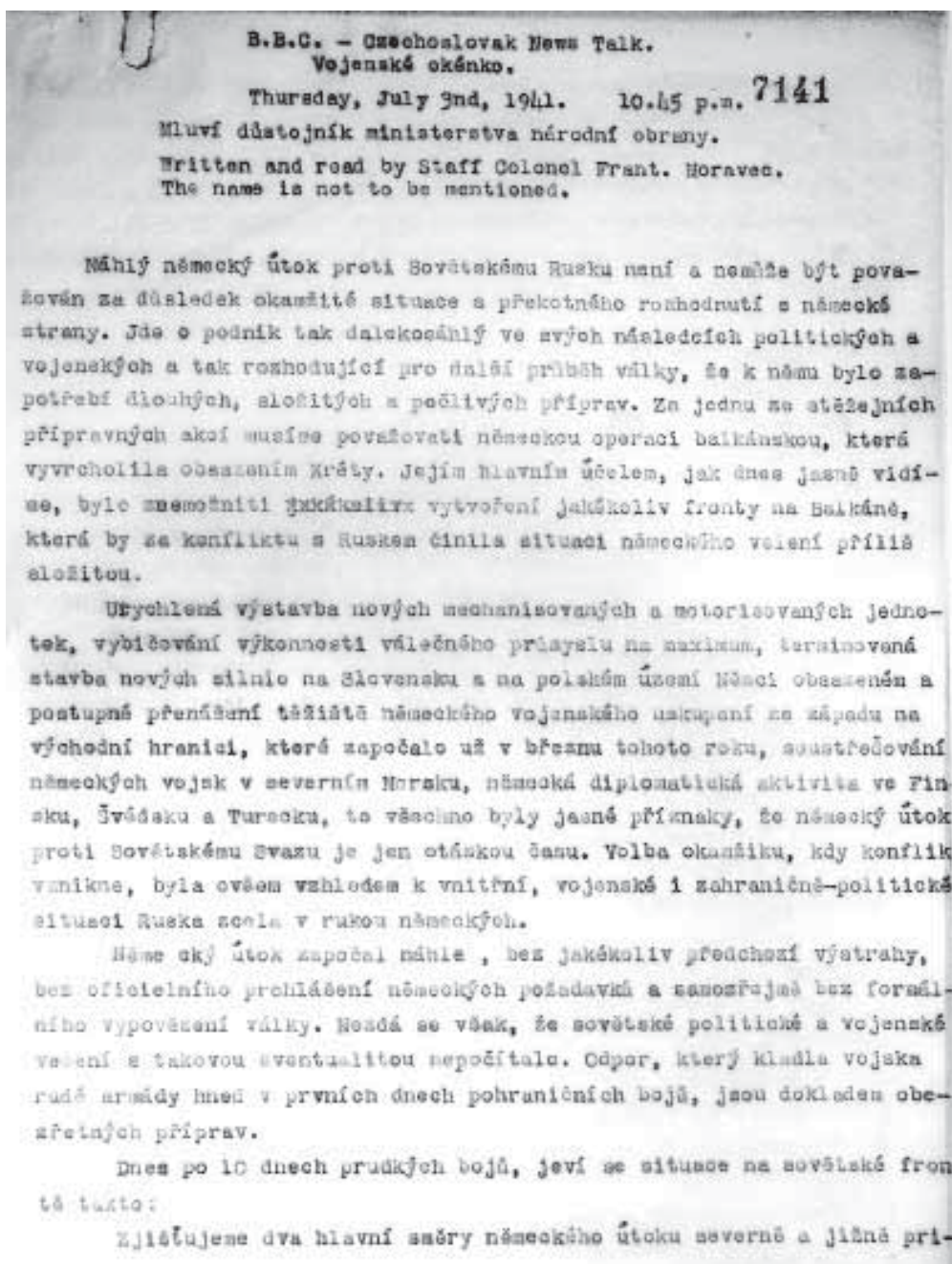
B. B. C. – Czechoslovak News Talk.
Vojenské okénko.

Thursday, July 3rd, 1941. 10.45 p.m.

Mluví důstojník ministerstva národní obrany.
Written and read by Staff Colonel Frant. Moravec.
The name is not to be mentioned.

Náhly německý útok proti Sovětskému Rusku není a nemůže být považován za důsledek okamžité situace a překotného rozhodnutí z německé strany.¹¹ Jde o podnik tak dalekosáhlý ve svých následcích politických a vojenských a tak rozhodující pro další průběh války, že k němu bylo zapotřebí dlouhých, složitých a pečlivých příprav. Za jednu ze stěžejních přípravných akcí musíme považovati německou operaci balkánskou,

¹¹ Německo zahájilo 22. června 1941 v 3.15 útok bez vyhlášení války proti SSSR. Německé síly tvořilo 190 divizí s 3500 tanky a 3900 letadly. Do útoku se zapojilo i 12 divizí a 10 brigád rumunských a 18 divizí finských. Itálie vyhlásila válku SSSR a v srpnu připojila své tři divize. Dne 23. června 1941 vyhlásila válku SSSR slovenská vláda a dala útoku k dispozici dvě divize a jednu brigádu. 27. června 1941 vyhlásilo válku SSSR Maďarsko a nasadilo tři brigády.

Obr. 4. Titulní strana první promluvy Františka Moravce k válečné situaci, 3. červenec 1941. Archiv ČRo

kteřá vyvrcholila obsazením Kréty.¹² Jejím hlavním účelem, jak dnes jasně vidíme, bylo znemožnit vytvoření jakékoliv fronty na Balkáně, která by za konfliktu s Ruskem činila situaci německého velení příliš složitou.

Urychlená výstavba nových mechanizovaných a motorizovaných jednotek, vybičování výkonnosti válečného průmyslu na maximum, termínovaná stavba nových silnic na Slovensku a na polském území Němci obsazeném a postupné přenášení těžiště německého vojenského uskupení ze západu na východní hranici, které započalo už v březnu tohoto roku, soustředování německých vojsk v severním Norsku, německá diplomatická aktivita ve Finsku, Švédsku a Turecku, to všechno byly jasné příznaky, že německý útok proti Sovětskému svazu je jen otázkou času. Volba okamžiku, kdy konflikt vznikne, byla ovšem vzhledem k vnitřní, vojenské i zahraničně-politické situaci Ruska zcela v rukou německých.

Německý útok započal náhle, bez jakékoliv předchozí výstrahy, bez oficiálního prohlášení německých požadavků a samozřejmě bez formálního vypovězení války. Nezdá se však, že sovětské politické a vojenské vedení s takovou eventualitou nepočítalo. Odpor, který kladla vojska Rudé armády hned v prvních dnech pohraničních bojů, je dokladem obzřetných příprav.¹³

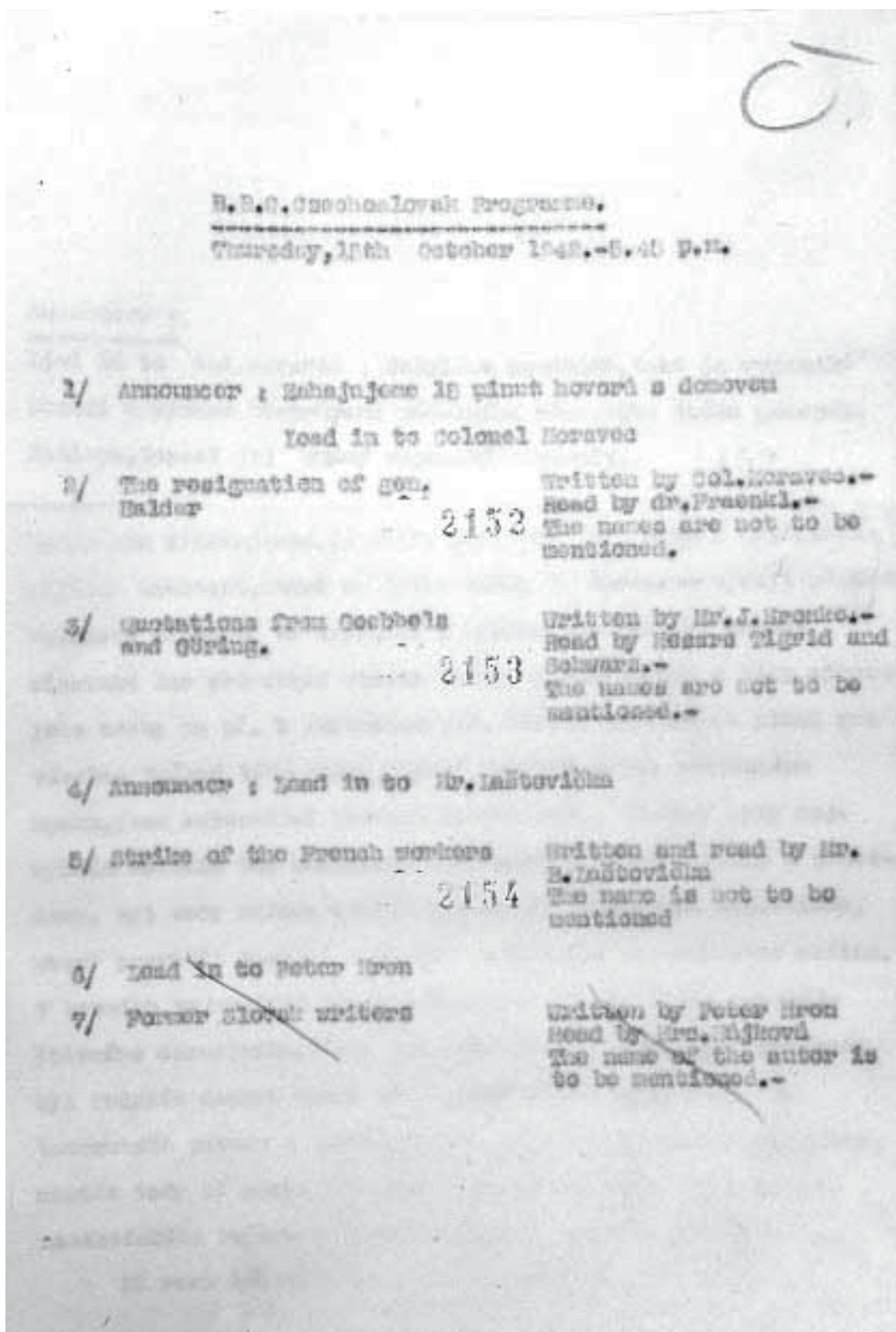
Dnes po deseti dnech prudkých bojů, jeví se situace na sovětské frontě takto: Zjišťujeme dva hlavní směry německého útoku severně a jižně pripetských močálů. První přes Grodno a Minsk na Smolensk (cesta na Moskvu), druhý přes Luck na Žitomír (cesta na Kyjev). Německé armády v těchto směrech zasazené, jsou bohatě dotovány mechanizovanými a motorizovanými divizemi a dosáhly na některých místech ruského hlavního obranného postavení. Tlak ve směru na Dvinsk je důsledkem německého proniknutí na Minsk. K očekávaným německým ofenzívám z Finska a Rumunska, jejichž směry mají být obchvatné, dosud nedošlo; zdá se, že jsou dobře blokovány ruskými obrannými opatřeními.

Těžké boje, které v předpolí Stalinovy linie byly svedeny zejména velmi početnými skupinami mechanizovanými, mají z ruské strany za cíl získati čas pro přípravu a zesílení hlavního obranného postavení a dokončení mobilizace všech zdrojů země. Kromě toho sovětské protiútoky, vedené s velkou účinností a působící Němcům těžké ztráty na materiálu, mají umožniti předsunutým vojskům, zřejmě dosti početným, pokud se octly v obtížné situaci rychlým postupem německých motorizovaných vojsk, odpoutání a přeskupení za hlavní obrannou pozici.

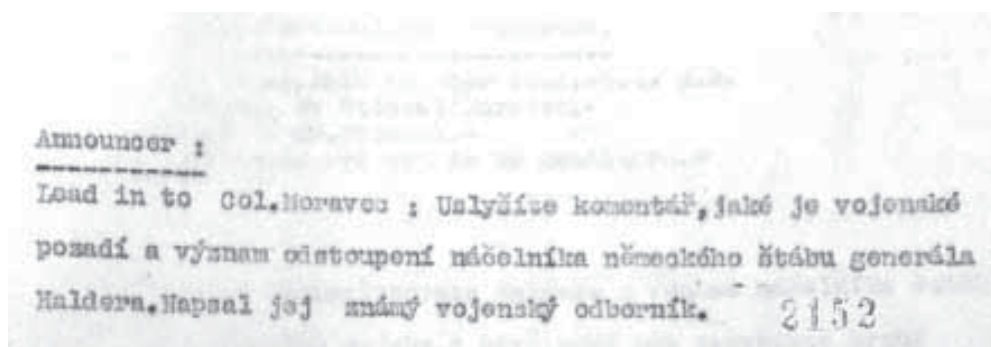
Němci počítají s bleskovou válkou proti Rusku. Německý tisk i oficiální německá místa prohlašují, že skončí válku proti SSSR za čtyřicet až šedesát dní. V každém pří-

¹² Německé tažení na Balkán začalo 6. dubna 1941 leteckým útokem na Bělehrad. Od 11. dubna se účastnily i maďarské oddíly a ze severu na dalmatské pobřeží postupovali Italové. Po krátkých bojích 17. dubna 1941 jugoslávská armáda kapitulovala. Ve dnech 6. až 27. dubna 1941 Němci obsadili Řecko. Na řecké Krétě se vylodily německé oddíly 20. května 1941 a 28. května i oddíly italské. 30. května tyto síly dobyly Krétu, následujícího dne se z ostrova stáhly britské a řecké oddíly.

¹³ Ve skutečnosti ze SSSR ještě v době útoku proudily přes hranice pro Německo sjednané dodávky surovin a zboží.

Obr. 5. Ukázka textu promluvy, jak byla zařazena v rámci vysílání včetně uvedení hlasatelem. Archiv ČRo

Obr. 6. Další ukázka uvedení promluvy F. Moravce ve vysílání. Archiv ČRo

padě, nemá-li válka proti Rusku mít katastrofální následky pro celkovou německou válečnou koncepci, musí být skončena ještě letos. V tom právě spočívá úkol Rudé armády, aby odolala počátečnímu německému náporu, opotřebovala jeho síly, snížila jeho útočný elán a udržela až do zimy celistvost fronty. Eventuelní přechodné vyklizení části území nemá vzhledem k rozlehlosti ruského teritoria žádného významu a je-li provedeno cílevědomé, může umožnit úspěšný protimanévr.

Dosavadní události jsou jen předejrou rozhodující bitvy, která bude teprve svedena. Rudá armáda má mnoho předpokladů pro úspěch, neboť disponuje silným letectvem a početnými mechanizovanými divizemi, může použít proti německému útočníkovi jeho vlastní taktiky. Může postavit pancíř proti pancíři, letadlo proti letadlu. Útočník bude v nevýhodě na nepřátelském území, cílevědomě zpustošeném, vydán v rozlehlých ruských stepích sovětským protiofenzivním úderům.

Patří ke zvláštnostem ruské válečné historie, že rozhodující vítězné bitvy byly svedeny hluboko v ruském území a v situacích, kdy útočník si byl již jist vítězstvím. Hitler má příležitost dokázat, že historie se opakuje.¹⁴

Prameny

Archiv bezpečnostních složek, fond H, arch. č. H-664, „Akce Generál“, s. 73–76.

Archiv Českého rozhlasu

- nahrávka „Odjezd československých vojáků z Anglie do Francie – Hana Benešová, František Moravec“.
- fond BBC – Czechoslovak Programme, kart. 49, vojenské projevy

The National Archives London-Kew, fond HS-4, sign. 29, SOE – Czechoslovakia – Propaganda.

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, fond Náhradní těleso Velká Británie, spis František Moravec, Oběžník č. 11 MNO z 9. února 1942

¹⁴ AČRo, fond BBC – Czechoslovak Programme, kart. 49, vojenské projevy.

Literatura

Koutek, O. 2014: Zahraniční odboj na vlnách BBC. Československé vysílání z Londýna 1939–1945. Paměť a dějiny 8, 2014, č. 1, 30–44.

Moravec, F. 1942: Hitlerova ruská výprava. K válečné situaci počátkem roku 1942. Týdeník Čechoslovák, Londýn 1942.

Rajlich, J. 2004: Britské letákové „bombardování“ českých zemí v předjaří 1940. Historie a vojenství 53, 2004, č. 3, 23–33.

Tomek, P. (ed.) 2017: Pavel Tigrid. Volá Londýn. Ze zákulisí československého vysílání z Londýna. Praha.

Vališ, Z. (ed.) 1991: Dokumenty. První čtyři měsíce německo-sovětské války 1941. Historie a vojenství 40, 1991, č. 6, 151–159.

Polreichovy paradoxy

Jan Schneider

Obr. 1. Miroslav Polreich na kolokviu v Čáslavi konaném dne 15. března 2019. Foto archiv Včely

Třetí setkání emeritních zpravodajců a diplomatů v rámci cyklu „Paradoxy zpravodajských služeb“, které se konalo 23. dubna 2019 v Praze na Novotného lávce, jsme věnovali vzpomínce na Miroslava Polreicha, tragicky zesnulého v den osmdesátého výročí počátku nacistické okupace, poté, co v Čáslavi pohovořil na kolokviu, věnovaném tamnímu rodákovi, zpravodajci Františku Moravcovi, o němž na samém konci svého příspěvku zmínil, že byl čínorodý až do konce svých dní a zemřel cestou do práce. Polreich zemřel asi hodinu poté.

S Miroslavem Polreichem je totiž spojeno tolik paradoxů, že představoval ideální materiál pro samostatnou „case study“ (případovou studii).

Posuďte sami, co říkal: Třeba, že ve zpravodajské službě se nesmí lhát. Nebo že zpravodajství je vyšší forma diplomacie. Cílem „špiónů v diplomacii“ má být snižování napětí, ukončování konfliktů takovým způsobem, aby jejich konec nebyl současně začátkem konfliktu dalšího, a k tomu všemu ještě i mají přispívat ke zvyšování vzájemné důvěry. Anebo to, že velmoci jsou dost silné, aby každá sama o sobě zničila svět, ale přitom tak slabé, že žádná z nich sama o sobě nemá sílu ten svět zlepšit ani o fous. A že tudíž jsou poznáním a přiznáním své slabosti „odsouzeny“ ke vzájemné spolupráci. A dokonce tvrdil, že současný antirusismus je ve skutečnosti současně antiamerikanismem.

Polreichovy paradoxy jsou méně či více viditelně vzájemně provázané, neboť jeho myšlení bylo koherentní. Proto je důležité se zamyslet nad způsobem, jak k těm paradoxním závěrům došel. Za příklad zvolím „operativní situaci“, jak by řekl Polreich, v době po skončení studené války a pokusím se nastínit, jakého se o ní dopustil „nebezpečného myšlenkování“ (tento termín Polreich přejal od svého oblíbeného Karla Havlíčka Borovského).

I/ Situace podle Polreicha

Polreich pokládal transformaci Západu i Východu při vytváření trvalého a univerzálního společenství důvěry počátkem devadesátých let za nutnou a nadějnou, neboť již nabývala konkrétní podoby a měla své pozitivní výsledky (např. nebyvalá míra odzbrojování a snižování vojenských rozpočtů, Henry Kissinger dokonce chtěl rozšířit NATO o Rusko). Ostatně vzpomeňme na slavný výrok Václava Havla, že pokud USA chtějí pomoci Československu, měly by pomoci předně Sovětskému svazu.

Pak ale přišli neokonzervativci s teorií, že tento vývoj by vedl ke vzniku jakéhosi bezpečnostního vakua. Americkou reprezentaci začali znevažovat coby romantiky, kvůli jejich odhodlání spolupracovat s Ruskem. Havla, který byl až do počátku devadesátých let zastáncem rozpuštění obou vojenských bloků, se posléze podařilo zmanipulovat až tak, že Američany označil za zrádce, když nás nechtějí do NATO, což přirovnal k mniichovské zradě. (Kissinger skutečně chtěl NATO původně rozšířit pouze a jenom o Rusko!)

A tak k nelibosti Billa Clintona bylo budování důvěry narušeno a zavládly rusofobie a antiamerikanismus, což mělo negativní vliv na efektivitu spolupráce obou velmocí proti terorismu. Obranyschopnost USA byla budována směrem, který nevycházel z reálného vyhodnocení bezpečnostní situace. Negativní důsledky bylo záhy možno spatřit po oněch teroristických útocích (9/11). Reakce na ně musela být skutečná, proto byla mezi oběma velmocemi (byť ne nadlouho) navázána efektivní zpravodajská spolupráce.

K tomu se váže i Polreichem často opakovaný poznatek o obrovském ruském potenciálu v boji proti islamistickému terorismu, vyplývající z projevu Vladimíra Putina. Zmínil v něm, že v Rusku žije 20 miliónů muslimů. Ruských muslimů, zdůraznil Putin a dodal, že v nich Rusko má velké zdroje agenturní činnosti proti terorismu.

Americký prezident Dwight Eisenhower věděl, že je v pozadí zhoršení mezinárodních vztahů vždy nějaký vojenskoprůmyslový komplex, a na samém konci svého funkčního období před tímto jevem varoval. Vojenskoprůmyslový komplex žije z vládních objednávek, kterých ale v době snižování mezinárodního napětí a navazování důvěry ubývá. A čím méně je v mezinárodní politické situaci reálných důvodů ke strachu, tím více je potřeba – pro udržení či dokonce zvýšení zbrojních zakázek – strach vytvářet, přizívat a všelijak s ním manipulovat.

II/ Polreichovo paradoxní myšlenkování

Jak například Polreich došel k tomu rovnítku mezi antirusismem a antiamerikanismem?

Polreich nejprve porovnal situaci, v níž jsou obě velmoci. Už tento prvek je unikátní, protože komparace je největším nepřítelem hybridní války, a proto nepatří mezi analytické metody zejména současných takzvaných bojovníků proti hybridním válkám, kteří se tak usvědčují z toho, že jsou sami jejími protagonisty.

Polreich zjistil, že obě velmoci mají v podstatě stejné starosti, tedy že seznam hrozeb mají zhruba totožný a dokonce i z nich vyplývající priority americké jsou shodné s ruskými.

Polreich pokládal za velmi škodlivé mediální tendence snažící se glorifikovat Západ coby vítěze „studené války“ – souzněl tak s vyjádřením špičkového amerického diplomata Jacka Matlocka na X. pražské bezpečnostní konferenci (7. 11. 2014), že americký prezident Ronald Reagan důrazně trval na tom, aby ukončení studené války nebylo nikdy nazváno „vítězstvím ve studené válce“.

Polreichův návrh řešení spočíval na vědomém přiznání si vzájemné závislosti velmocí v otázkách bezpečnosti. Přiznával však, že Zbigniew Brzezinski mu na to napsal: *„I too agree with you that the international community has a second chance, but the big question is whether it will be intelligent enough to advantage of it...”*

Polreich vycházel ze skutečnosti, že svět je globalizován, z čehož vyvozoval i koncept globální odpovědnosti. Bezpečnostní hrozby jsou též globální, ale žádná z mocností není schopna je řešit sama a ve své vlastní režii. Paradoxně potom základní podmínkou jakéhokoliv řešení je poznání a přiznání, že rozhodující okolností je slabost, nikoliv již moc, a to jakkoliv veliká. Tak velkou moc, aby sama mohla „spasit svět“, žádná velmoc nemá a mít nebude.

Vědomí slabosti pak může (v optimálním případě) dovést velmoc ke vzájemné spolupráci. A Polreich pointuje, že se tak slabost, dříve destabilizační prvek, paradoxně stává solidním základem stability, rozhodně více, než moc sama.

Co se ale kondice samotných obou velmocí týče, Polreich konstatoval, že jsou ve stavu latentní či studené občanské války, jsou rozpolceny zevnitř a hledají jako vždy vnějšího či vnitřního nepřítele, podle toho, co se právě z taktických důvodů hodí, zcela bez zřetele na nebezpečí reálná.

Právě tato rozpolcenost velmocí brání jejich vzájemné spolupráci při řešení globálních hrozeb. Takže brání-li někdo ve Spojených státech ve spolupráci s Ruskem vypjatým antirusismem, ohrožuje tím ve skutečnosti i samotné Spojené státy. Důsledkem antirusismu je pak ohrožení Ameriky, čili v podstatě se takto stává antirusismus i antiamerikanismem, a vice versa.

Specifičnost tohoto Polreichova „nebezpečného myšlenkování“ spočívá v tom, že – v souladu s nejlepšími mudroslovnými tradicemi – definoval nebezpečí a zlo a hrozby jako JEVY, nikoliv jako SUBJEKTY. Jinými slovy, on nezpředměťňoval zlo, podobně jako nezpředměťňoval dobro. Nečinil rovnítko mezi zlem a nějakou „osou zla“, nemluvil ani o dobru a hypotetické „ose dobra“. Ani pravdu a lásku nevázal na nějaké osoby, instituce či státy, ale pouze na pravdu a lásku, byly-li za těmito slovy skutečně, protože též mohly být pouze záštitou zloby a falše a žluči a nenávisti a zla.

Proto mluvil o terorismu, organizovaném zločinu, zhoršujících se podmínkách pro život – a spojil je hbitě s kýmkoliv, jehož činy odpovídaly definici onoho jevu. Avšak pouze na tak dlouho, pokud to trvalo. Nikdy nezavrhoval někoho na věčné časy. Ano, ateista a komunista Polreich se choval více křesťansky než ti, kteří toho mají plnou hubu. Ale jen hubu, mysl přitom mají často prázdnou, a to ještě v tom lepším případě.

Polreichovo „nebezpečné myšlenkování“ není četbou jednoduchou, nic pro soaré na dívčí škole. Jak pravil izraelský vědec a myslitel Ješajahu Lejbovič, který na tom byl s popularitou podobně jako Polreich (zčásti velmi oblíben, zčásti téměř nenáviděn), slova proroků nejsou ani hádáním, ani předvídaním budoucnosti, ale stanovují

cíle a směry, jimiž je třeba jít – a nic nezáleží na tom, zda k nim dojdeme! Protože sama ta cesta, sama ta vize a samo to úsilí uskutečnit ji jsou nejvyšší náboženskou hodnotou.

Což mi – paradoxně – sedí právě na Polreicha. On totiž o bohu nikdy nemluvil, ale odpovídal tomu biblickému „po ovoci poznáte je“.

Výše uvedený text je epilog z poslední Polreichem připravené a v září roku 2019 vydané knihy v nakladatelství Česká citadela „Zpravodajská služba – Vyšší forma diplomacie“.

Václav Píša: Čáslavský udavač ve službách gestapa

David Novák

*„Co jsem ztratil, nevážím,
ustoupím, kde překážím. -
Než jsem proved', víc jsem toužil,
jiným víc než sobě sloužil.
V srdci často dravou tíž
vzdorně šel jsem k hrobu blíž,
k těše druhu nepřilákal,
zakryt zmíral, nezaplakal.“¹*

Báseň nazvanou „O sobě“ si počátkem 30. let 20. století poznamenal do svého zápisníku kolínský rodák Václav Píša, budoucí obyvatel Čáslavi, redaktor protektorátního listu Arijský boj a konfident gestapa. Vzhledem k tomu, jak se o přibližně patnáct let později naplnil jeho osud, projevil ve svém rýmování až neobvyklou jasnozřivost.

Václav Josef Píša se narodil dne 13. září 1887 v Kolíně; jeho otec, také Václav, byl kolínským obuvníkem a později „kancelářským sluhou a petrolejcem“, dědeček byl dělníkem od Zásmuk. Píšova matka, Františka Hypešová, byla dcerou čeledína z Ledče nad Sázavou.² O Píšových rodinných poměrech existují jen velmi kusé informace; měl nejméně dva sourozence, sestru Annu a bratra Josefa,³ vychodil kolínskou měšťanku a roční večerní kurs obchodní školy.⁴ Dne 26. srpna 1911 se v Praze u Panny Marie Sněžné oženil s Ludmilou Volnou, dcerou učitele ze Sendražic.⁵ Narodil se jim syn a jeho žena dne 17. června 1917 zemřela.⁶

V letech 1920–1931 Píša pracoval v Nemocenské pojišťovně soukromých úředníků a zřízců v Kolíně a nejpозději od roku 1926 byl jejím správcem. Svého postavení zneužíval několik let k defraudacím a tak jej v březnu 1931 krajský soud v Kutné Hoře odsoudil za zločin zpronevěry k deseti měsícům těžkého žaláře. Vrchní soud v Praze ovšem vzápětí tento trest prodloužil na celý trojnásobek, tedy na dva a půl roku, se

¹ Státní okresní archiv Kutná Hora (dále SOKA Kutná Hora), fond Píša Václav (dále PV) – torzo Píšova zápisníku, báseň „O sobě“, s. 27.

² Státní oblastní archiv v Praze (dále SOA Praha), fond Sbírka matrik – Kolín, Kniha narozených 1886–1892, ev. č. 66 (dostupné na <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/6737/62>).

³ SOKA Kutná Hora, PV – torzo Píšova zápisníku, zápis z 15. května 1933, s. 30.

⁴ SOA Praha, fond Mimořádný lidový soud (dále MLS), Ls 646/46 – výslech Václava Píši z 24. září 1945.

⁵ Archiv Hlavního města Prahy, fond Sbírka matrik – Praha II, Nové Město, Kniha oddaných 1908–1916, sign. PMS 08 (dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6B50CD-9D6EDC4675B2C65CEDF986B18D&scan=156#scan156> (1. 3. 2019)

⁶ SOKA Kutná Hora, PV – torzo Píšova zápisníku, poznámka k básni „Památce Lidušky“, s. 26.

zdůvodněním, že odsouzený „jest velmi lehkomyšlným“. Mimochodem, rozsudek za zpronevěru jej spojoval s jeho budoucím nadřízeným, několikaletým šéfredaktorem Arijského boje Rudolfem Novákem, který se ve vězení za stejný zločin ocitl ve 20. letech.⁷ Píša byl propuštěn na podmínku v červenci 1933, tedy poté, co si odseděl dvě třetiny trestu. Soud mu zakázal „navštěvovati kořalny“.

Vzápětí po svém propuštění se Píša na inzerát seznámil v Luhačovicích se svojí budoucí ženou, kancelářskou oficiantkou Pavlou Šulcovou, která pracovala na Okresním finančním ředitelství v Čáslavi. Namluvil jí, že je správcem likvidované továrny na hole a deštníky v Kunraticích a že likvidaci podniku provázejí různé machinace. Na její žádost údajně zaměstnání opustil, ale pak zřejmě – alespoň částečně – přiznal pravý stav věcí. Pouhé tři měsíce po Píšově

Obr. 1. Václav Píša, nedatováno.

Archiv autora

propuštění z vězení, koncem září 1933, uzavřeli Václav Píša a Pavla Šulcová sňatek.⁸ Novomanželé bydleli nejprve v Kutné Hoře a později se přestěhovali do Čáslavi; Píšův syn z prvního manželství bydlel trvale u Píšovy matky v Kolíně. Podle pozdějšího vyjádření Pavly Šulcové-Píšové byl manželský svazek z důvodu jejího blíže nespecifikovaného zdravotního stavu ryze platonický.⁹

Píša si v následujících letech neúspěšně hledal práci a stal se zcela finančně závislým na platu své manželky. Oba oslovovali nejrozumnější potenciální zaměstnavatele, rozesílali prosebné dopisy, Píša posílal do redakcí různých listů své fejetony a jiné texty, které se sice občas dočkaly publikace, většinou však nikoli honoráře.¹⁰

Po třech letech bez řádného zaměstnání konečně na jaře roku 1936 získal práci v redakci deníku Národní střed, což byl tehdy ústřední tiskový orgán Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské. Současně pracoval pro redakci Nového večerníku, což byly dvacetihalérové noviny téže strany, a to nejen jako redaktor, ale také jako lokální distributor. Někdy v první polovině roku 1937 požádal o místo redaktora listu Právo středu, což byl ústřední tiskový orgán Radikální strany čsl. živ-

⁷ Národní archiv, fond Národní soud v Praze 1945–1947, Trestní národní soud (dále TNS) 6/47, kart. 115, poř. č. 301–302 – rozsudek ve věci Rudolfa Nováka z 26. března 1947.

⁸ SOKA Kutná Hora, PV – korespondence, blahopřejný telegram z 25. září 1933.

⁹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – dopis Pavly Píšové z 18. května 1945.

¹⁰ Tamtéž.

nostnictva a obchodnictva v Republice Československé, a po krátké korespondenci s redakcí začal pro tyto noviny, přejmenované mezitím na Radikální střed, pracovat. Jeho honoráře však byly stále žalostné – v Národním středu a později Radikálním středu dostával měsíčně pouhých 300,- Kč, což v době, kdy denní plat nekvalifikovaného dělníka činil deset korun, opravdu nebylo mnoho.¹¹ Piša se proto neustále pokoušel uchytit i v dalších listech a hledal také jiné formy příležitostného přivýdělku – nechával se například najímat jako smuteční řečník při pohřbech.¹²

Svoji systematickou novinářskou činnost zahájil Piša na konci roku 1939 v krajně pravicovém týdeníku, který se jmenoval *Nástup Červenobílých*; v tomto listu setrval až do jeho zákazu v srpnu následujícího roku.¹³

Klub Červenobílých, na nějž se list svým názvem odkazoval, byl jedním z prvních krajně pravicových subjektů v Československu, který vznikl v létě roku 1922. Tento Klub vydával od března 1922 do října 1923 týdeník *Výzva Červenobílých*; právě v říjnu rozhodlo vedení Klubu Červenobílých o sloučení s Národním hnutím, jednou z prvních organizovaných fašistických skupin. Následkem sloučení s Národním hnutím došlo i ke změně názvu nového subjektu na Národní hnutí československé a svůj název změnil i tiskový orgán, vydávaný následně pod názvem *Výzva* s podtitulem *List ústředí Národního hnutí československého*.¹⁴

První číslo týdeníku *Nástup Červenobílých* s podtitulem „List hrdého a poctivého češství“ a původním mottem skupiny Červenobílých, tedy „Proti ideí ideu - proti pěti pět“, vyšlo 21. října 1939. Týdeník se od počátku projevoval silně antisemitsky a brzy také začal útočit na deník *Vlajka*, který byl ústředním tiskovým orgánem stejnojmenného českého krajně pravicového hnutí. Později se ukázalo, že *Nástup Červenobílých* byl založen na popud vedoucích činitelů Národního souručenství, jediné legální české politické strany v Protektorátu. List byl financován ministrem Jiřím Havelkou a byl vydáván za účelem likvidace *Vlajky*, která na podzim 1939 vystoupila z Národního souručenství a stavěla se k němu silně negativně. *Vlajka* byla pro Národní souručenství nebezpečná hlavně pro svou otevřenou kolaboraci s okupanty a také svou touhou po moci v Protektorátu vedle Němců. Smyslem mnohaměsíčních ostrých tiskových sporů mezi *Nástupem Červenobílých* a listem *Vlajka* tak bylo *Vlajku* oslabit nejen personálně, ale také finančně, což se cestou různých žalob, uveřejňovaných v obou listech, podařilo. *Vlajka* ještě nějakou dobu vycházela, ale nepravidelně a samotné hnutí začalo upadat. Když *Nástup Červenobílých* svůj úkol splnil, dotace byly zastaveny. Poválečné vyšetřování ukázalo, že většina redaktorů byla nejen informována o způsobu financování, ale že také zároveň spolupracovala se zpravodajskou službou SS zvanou *Sicherheitsdienst*.¹⁵

¹¹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – výslech Václava Piši z 2. června 1945; viz též SOKA Kutná Hora, PV – korespondence.

¹² SOKA Kutná Hora, PV – složka Smuteční projevy.

¹³ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – výslech Václava Piši z 19. května 1945.

¹⁴ *Otcovská* 2014.

¹⁵ Tamtéž.

Významnou část obsahu časopisu tvořily – podobně jako dříve u listu Štít národa nebo později u Arijského boje – příspěvky čtenářů; zde konkrétně v rubrice „Pošta z našich měst“, v níž byly jmenovitě denunciovány různé osoby či organizace, zejména židé. Tuto rubriku řídil – spolu s Josefem Opluštělem – právě Václav Píša, který byl současně výhradním dopisovatelem z Čáslavi odpovědným za zpracování příspěvků z celého čáslavského regionu.¹⁶ V této rubrice publikoval také řadu útoků proti čáslavským Vlajkařům a lze konstatovat, že významně přispěl k rozbití místní pobočky tohoto hnutí, mimo jiné díky tomu, že se mu podařilo získat – údajně za úplatu – jednoho z čáslavských exponentů Vlajky, konfidenta SD a pozdějšího šéfredaktora Arijského boje Josefa Ilju Šarouna.¹⁷

Dne 5. září 1940 bylo vydávání Nástupu Červenobílých úředně zastaveno, zřejmě v souvislosti s udáním, které na gestapu podali zástupci Vlajky, podle které byl časopis vydáván za účelem poškození a roztržštění tohoto hnutí. Vydavatel Nástupu Červenobílých, významný představitel Národní obce fašistické a rovněž spolupracovník SD Zdeněk Zástěra, byl gestapem zatčen a skončil v Terezíně; v květnu 1942 pak zemřel v Ravensbrücku. Řada redaktorů a spolupracovníků Nástupu Červenobílých však i nadále působila v různých médiích.¹⁸

Potíže s gestapem se nevyhnuly ani Píšovi. Tři týdny po úředním zastavení Nástupu Červenobílých, konkrétně 26. září 1940, provedlo gestapo spolu s místní policií prohlídku v Píšově kutnohorském bytě. Píša byl následně umístěn do vazby, údajně obviněn z distribuce komunistických letáků a propuštěn po slibu, že bude spolupracovat s gestapem.¹⁹

V době zatčení se v Arijském boji, ústředním listu Protizidovské ligy, který vycházel od 18. května 1940, objevily první články, jejichž autorem byl zřejmě Václav Píša. Dne 12. října 1940 pak vyšlo 22. číslo Arijského boje, v němž ústředí Protizidovské ligy oznamuje, že byl v Čáslavi zřízen její župní sekretariát spolu s filiální redakcí a administrací Arijského boje a že kontaktní osobou je v obou případech, cituji, „známý národní a protizidovský pracovník, bratr Václav Josef Píša“.²⁰ Píšův honorář činil zpočátku obvyklé tři stovky, ale postupně mu byl zvyšován až na 1 000 korun měsíčně. Ovšem v téže době byla Píšova manželka odeslána ve svých 50 letech do penze, takže si Píšovi opět finančně příliš nepolepšili. Píša si navíc z honoráře musel platit veškeré náklady na svoji činnost.²¹

Týdeník Arijský boj se soustřeďoval především na tři témata: zaprvé na podporu nacismu, Německé říše a kolaborace, za druhé na očerňování meziválečné československé republiky, jejích vůdců a pokračovatelů v Londýně, a zejména za třetí na propagaci antisemitismu, obhajování nacistické vyhlazovací politiky a pranýřování tzv. židomilů.

¹⁶ Tamtéž, s. 33.

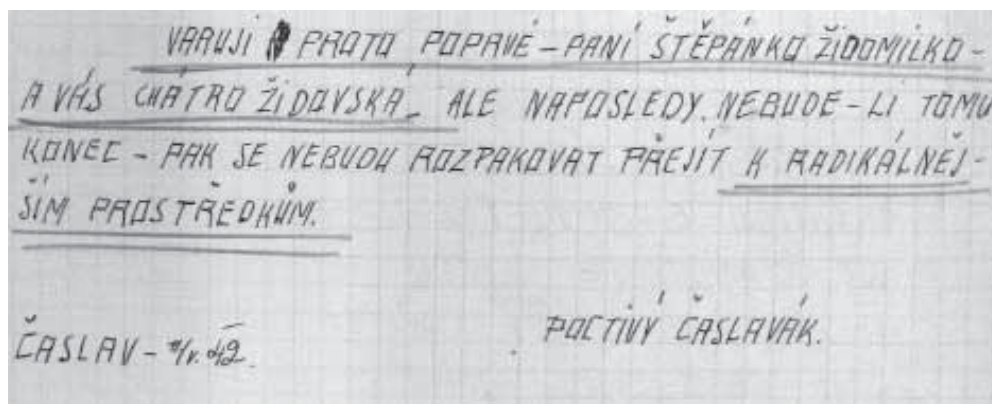
¹⁷ Tamtéž, s. 74.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – výslech Václava Píši z 19. května 1945.

²⁰ *Arijský boj*, 1940, č. 22 z 12. října 1940.

²¹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – nedatovaný Dodatek k prohlášení (vznikl pravděpodobně 5. května 1945).

Obr. 2. Závěr jednoho z udavačských dopisů. Archiv autora

Redakce při tom opakovaně vyzývala veřejnost: „Pište nám, telefonujte (...), navštivte nás. Zúčastníte se tak očistného protizidovského boje.“²² Podle poválečných výpovědí podobné výzvy fungovaly a do redakce docházelo i několik stovek udavačských dopisů týdně, z nichž většina se týkala židů a tzv. židomilů či bílých židů. Většina udavačů se přitom zaměřovala na zcela konkrétní osoby ve svém okolí.²³

Nejinak tomu bylo i s filiální redakcí Arijského boje v Časlavi, kde Piša shromažďoval, upravoval a sám psal příspěvky z politických okresů Kolín, Čáslav, Kutná Hora a Ledec nad Sázavou. Zřídil si nejprve kancelář v Komenského ulici, po několika měsících a delším onemocnění pak úřadoval ze svého bytu v tehdejší Husově ulici, později třídě Victoria.²⁴ Konkrétně vypadala Pišova práce pro Arijský boj takto:

- Každý týden vybral z došlých dopisů ty, jejichž obsah uznal za vhodný ke zveřejnění, text formálně upravil, zkrátil nebo zcela přepsal. Některé z těchto dopisů byly anonymní a redakce Arijského boje opakovaně zveřejňovala oznámení, že bude takovou korespondenci házet do koše, ale například Piša se obsah některých anonymů pokoušel ověřit z jiných zdrojů a poté je uveřejnil.
- Kromě zpracování došlé korespondence dále Piša napsal příspěvky na základě ústních oznámení od různých místních obyvatel, která si heslovitě poznamenával po příslušných setkáních. Lístičky s některými z těchto zápisů se zachovaly v poválečném soudním spisu. Piša si během války vytvořil okruh denunciantů, které obcházel či objížděl a kteří mu sdělovali nejrůznější informace.

²² Arijský boj, 1941, č. 2 z 26. července 1941.

²³ Např. vyšetřující hlídka četnické stanice Čáslav (19. května 1945), výslech V. Piši či dopis č. 35, obé viz SOA Praha, MLS, Ls 646/46.

²⁴ Po válce ulice Maršála Stalina, dnes opět Husova ulice.

- A za třetí, psal zcela původní zprávy na základě poznatků, které získal vlastní činností.²⁵

Veškeré příspěvky přepsal – v prvním období ručně, perem a inkoustem, později na vypůjčeném psacím stroji, uspořádal, na titulní list sepsal pořadí jednotlivých článků a jejich zařazení podle názvů měst a celý materiál odeslal pražské redakci. A tak to dělal každý týden až do dubna 1945. Množství Píšových příspěvků se v jednotlivých vydáních Arijského boje měnilo, v některých číslech dokonce zaplnilo celou stranu.

Pokud jde o obsah a skutečné autorství příspěvků, naprostá většina z nich byla publikována bez uvedení původního autora a sám Píša se podepisoval pouze pod fejetony, které v rámci jím řízené rubriky občas vycházely, a to buď celým příjmením nebo šifrou „-ša“. Tematické zaměření těchto fejetonů či sloupků se pohybovalo od oslavných ód na velkoněmeckou říši přes útoky na Masaryka či Beneše až po zcela nejčastější protizidovské útoky. Jen pro ilustraci, názvy těchto Píšových fejetonů zněly „Josef Kajetán Tyl uštván Židem“,²⁶ „Vlci v rouše beránčím“,²⁷ „Přátelství se židy dotýká se naší národní cti!“²⁸ a podobně. Píšovi lze dále vcelku jednoznačně připisat většinu příspěvků týkajících se lokálních kulturních podniků a krátké nekrology místních osobností.²⁹

Obecně lze konstatovat, že rubrika řízená Píšou se obsahově příliš nelišila od celkového zaměření týdeníku. Základ tvořily nejrůznější konkrétní denunciaci místních židovských i nežidovských občanů. Vycházely zde články o stycích tzv. Árijců s židy, seznamy prvorepublikových rotariánů, seznamy osob, které měly za manžele či manželky židy, opakované jmenovité upozornění na tzv. Árijce, kteří na ulici pozdravili některého z členů místní židovské komunity. Publikované příspěvky ale kromě ochoty mnoha Čechů udávat své spoluobčany také mimoděk ukazují, že se našlo i dost lidí, kteří židům pomáhali.³⁰

Arijský boj věnoval zvláštní pozornost případům Čechů ve významných funkcích, kteří nerespektovali nacistické rasové zákony. Píša se jmenovitě zaměřil na čáslavského starostu Spáčila, kterého v mnoha příspěvcích kritizoval za nejrůznější skutečné či domnělé prohřešky.³¹ V tomto případě šlo o osobní pomstu; Píša před válkou opakovaně a neúspěšně Spáčila žádal o jakoukoli placenou práci.³²

Poválečné vyšetřování ukázalo, že příslušníci německých zpravodajských a bezpečnostních složek patřili k pečlivým čtenářům Arijského boje. Gestapo se pravi-

²⁵ SOkA Kutná Hora, PV – složka Arijský boj, rkp. článků 1944, s. 9–127.

²⁶ *Arijský boj* 1941, č. 16 z 26. dubna 1941, s. 6.

²⁷ Tamtéž.

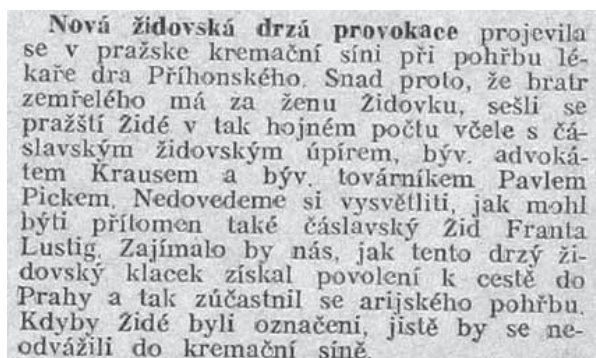
²⁸ Tamtéž, č. 10 z 15. března 1941, s. 6.

²⁹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – vyjádření k obžalobě z 9. března 1947.

³⁰ *Frommer* 2010, s. 229.

³¹ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – žádost Jana Spáčila adresovaná okresními soudy v Čáslavi z 18. července 1945.

³² Tamtéž – nedatované Prohlášení (vzniklo pravděpodobně 5. květen 1945).

Obr. 3. Arijský boj, 26. července 1941. Archiv autora

čáslavský poštovní úředník Viktor Kačer, jehož babička byla židovka, byl po opakovaných upozorněních v Píšově rubrice propuštěn z práce a později odeslán na nucené práce do Německa.³⁵

Píša však německým zpravodajským a bezpečnostním orgánům neudával pouze zprostředkovaně, prostřednictvím Arijského boje, ale i přímo. Zmíněno již bylo Píšovo zatčení gestapem v říjnu 1940 a jeho propuštění na základě příslibu spolupráce. Píša později obdržel krycí jméno „Vincent“ a číslo „144“ a zejména kolínskému vyšetřovateli gestapa, oberscharführerovi SS Emilu Laufkovi, dodával po celou válku různé informace.³⁶

Vyskytly se i ojedinělé případy, kdy se Píša osobně, nikoli jen zprostředkovaně, podílel na zákrocích proti židům. Marie Mullerová, například, po válce vypověděla, že se o ni Píša několikrát ve svých článcích „otřel“, zjišťoval, s kým se v Čáslavi stýká, a jednou ji zadržel a zavolal na ni policii, aby tato prověřila obsah kufru, který nesla na poštu.³⁷

Za Protektorátu Píša také v různých městech přednesl několik desítek přednášek coby člen České ligy proti bolševismu.³⁸

5. května 1945 sepsal Václav Píša nedatované Prohlášení, Dodatek a poté Druhý dodatek, v nichž mimo jiné uvedl, že spálil řadu udavačských dopisů a jmenoval asi 20 jejich autorů. Poté z Čáslavi uprchl.³⁹

³³ Frommer 2010, s. 230.

³⁴ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – výpis z výsledku Bedřicha Erdmanna před Trestní vyšetřující komisí ONV Čáslav z 22. ledna 1947.

³⁵ Tamtéž – protokolární výslech svědka Viktora Kačera z 8. března 1947 provedený na stanici SNB v Krnově.

³⁶ Tamtéž – výslech Václava Píši z 24. května 1945.

³⁷ Tamtéž – svědecký protokol Marie Mullerové z 6. března 1947 před Trestní vyšetřující komisí ONV Čáslav.

³⁸ Tamtéž – děkovný dopis adresovaný Píšovi podepsaný Karlem Korpem, generálním tajemníkem České ligy proti bolševismu, z 10. srpna 1944.

³⁹ Tamtéž – nedatované Prohlášení a Dodatek k prohlášení (vznikly pravděpodobně 5. května 1945); viz též Frommer 2010, s. 236.

delně zaměřovalo na osoby udávané či kritizované na jeho stránkách³³ a například bývalý šéf kolínské pobočky SD Bedřich Erdmann při poválečném soudním procesu s Píšou tvrdil, že se o příspěvky, zveřejňované v rubrice řízené Píšou, zajímal.³⁴ Během procesu s Píšou řada dalších svědků upozorňovala na to, že je gestapo vyslýchalo na základě konkrétních článků, které jim při výsleších předkládalo. Například

Dne 8. května 1945 místní Národní výbor nechal zatknout pět osob, které měly na Pišu osobní vazbu, včetně jeho manželky Pavly. Když se Piša v noci z 8. na 9. května vrátil domů, byl na rozkaz čáslavského Národního výboru obratem zatčen a odveden do věznice okresního soudu v Čáslavi.

Pavla Pišová byla po několika dnech propuštěna; dne 18. května 1945 napsala velmi emotivní dopis adresovaný zřejmě jednomu z právníků okresního soudu, v němž vysvětlovala nevinu jednoho ze zatčených a některé detaily ze svého soukromého života.⁴⁰ Vzápětí spáchala sebevraždu podřezáním žil. O její smrti se Piša dozvěděl až po šesti měsících od jednoho z dalších podezřelých.⁴¹

Již 16. května dorazila do Čáslavi první žádost o prověření válečných aktivit Václava Piši coby redaktora Arijského boje; odeslal ji JUDr. Karel Pošva alias Jiří Zhor, právník, básník, spisovatel a publicista, který v Čáslavi vystudoval gymnázium a později zde pracoval. Ve své žádosti uvedl, že byl během války pronásledován protektorátními úřady na základě denunciací, které měly mít přímou souvislost s opakovanými útoky proti jeho osobě ze strany Arijského boje zveřejněnými v Pišou spravované rubrice.⁴²

Vyšetřovatelé podrobili Pišu několika výslechům, začali se probírat zachovanými dokumenty a zjišťovat jména jednotlivých udavačů, kteří začali být zatýkáni.⁴³

Čáslavský rozhlas také vyzval všechny obyvatele, kteří se cítili poškozeni články v Arijském boji, aby se v určený den dostavili k soudu spolu s důkazy.⁴⁴ Sešlo se jich velké množství, začaly také chodit žádosti od jiných soudů o výslech Piši ve věci konkrétních článků.⁴⁵ První dva muži souzení kutnohorským soudem byli právě dopisovatelé Arijského boje zatčení na základě informací od Piši, pak následovala řada dalších. Dostali různé dlouhé tresty odnětí svobody, včetně doživotí, byli odsouzeni k peněžitém trestům, konfiskaci majetku, ztrátě občanských práv a došlo i na tresty smrti.⁴⁶

Piša se dostal před soud až v dubnu 1947, zřejmě proto, aby mohl svědčit proti autorům jednotlivých udání.⁴⁷ Důkazů proti němu bylo víc než dost, obžaloba se nakonec omezila na 12 případů, kdy jeho udání mělo za následek uvěznění či smrt. Byl také obviněn z propagace a podpory nacismu a fašismu, z toho, že byl donašečem gestapa a členem Protizidovské ligy, Českého svazu pro spolupráci s Němci a České ligy proti bolševismu. Dne 26. dubna 1947 jej kutnohorský lidový soud odsoudil k trestu smrti oběšením a rozsudek byl ihned vykonán.⁴⁸

⁴⁰ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – dopis Pavly Pišové z 18. května 1945.

⁴¹ Tamtéž – rozsudek nad Václavem Pišou z 26. dubna 1947.

⁴² Tamtéž – dopis dr. Karla Pošvy ze 17. května 1945.

⁴³ Příkladně tamtéž – výslechy Václava Piši z 19., 24. a 29. května 1945.

⁴⁴ Tamtéž – výzva Okresního soudu v Čáslavi tamnímu Místnímu národnímu výboru ze 7. června 1945.

⁴⁵ Frommer 2010, s. 238.

⁴⁶ Tamtéž, s. 238–239.

⁴⁷ Tamtéž, s. 241.

⁴⁸ SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – Rozsudek nad Václavem Pišou z 26. dubna 1947; rovněž tamtéž – Zápis o výkonu trestu smrti provazem nad odsouzeným Václavem Pišou z 26. dubna 1947.

Piša se po válce bránil tím, že se stal novinářem Arijského boje pouze kvůli své materiální nouzi. Tvrdil, že přispěl k likvidaci Vlajky a že kritizoval lokální vedení Kuratoria pro výchovu české mládeže, což mu obojí přivodilo potíže s německými orgány. Dále prohlašoval, že pouze slepě věřil ve vítězství německé říše a že jej vždy vedla upřímná snaha pomoci milovanému českému národu. Své styky s gestapem ospravedlňoval tak, že jako novinář byl pouze jakýmsi prostředníkem a že „tého úloze se coby veřejná osoba nemohl vyhnouti“.⁴⁹ Součástí jeho sebeobhajoby bylo i dnes těžko pochopitelné tvrzení, že jeho udávání židovských spoluobčanů bylo vlastně mírné a že jej za tuto mírnost někteří místní opakovaně kritizovali.⁵⁰

Jak ve své knize uvádí historik Benjamin Frommer, Pišova nebezpečnost coby dopisovatele Arijského boje spočívala zejména v tom, že na něj čeští udavači ochotně přenášeli vlastní odpovědnost a že místním antisemitům a nespokojencům poskytoval jisté alibi, díky čemuž byli mnohem ochotnější udávat. Existovala zde sice možnost obrátit se přímo na německé orgány, ale spousta Čechů se přirozeně zdráhala oslovit kupříkladu gestapo, protože by na ně podobný krok přitáhl pozornost české komunity, ale i jim samotným hrozil výslech. Piša byl ovšem Čech a někteří autoři anonymních i neanonymních dopisů dokonce zdůrazňovali, že záleží zcela na něm, jak s příslušným udáním naloží. Tím na Pišu současně přenášeli i odpovědnost za to, jaký byl následný osud udávané osoby.⁵¹ Po válce se jeden čáslavský úředník z vyšetřovací komise vyjádřil: „Faktem jest to, že bez těchto udání neměl redaktor Piša žádného materiálu pro své noviny a gestapo nevědělo by ničeho o soukromém životě českého obyvatelstva... Možná tudíž za jistých okolností taková udání v nejširším slova smyslu [lze] charakterisovati jako anonymní udání učiněná říšským orgánům veřejným tiskem.“⁵²

Stručně řečeno – Václav Piša pomohl během Protektorátu vytvořit platformu, která umožňovala nepřímou, leč účinnou komunikaci mnoha českých antisemitů s německými represivními orgány, platformu, která svou podstatou tuto komunikaci nejen podporovala, ale přímo podněcovala.

Prameny

Archiv Hlavního města Prahy, fond Sběrka matrik – Praha II, Nové Město, Kniha oddaných 1908–1916, sign.

PMS 08 (dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6B50CD9D6EDC4675B2C-65CEDF986B18D&scan=156#scan156>) – cit. 1. 3. 2019

Arijský boj, 1940, 1941

Národní archiv, fond Národní soud v Praze 1945–1947, TNS 6/47

Státní oblastní archiv v Praze, fond Sběrka matrik – Kolín, Kniha narozených 1886–1892, ev. č. 66 (dostupné na <http://ebadatelnasoa.praha.cz/d/6737/62>) – cit. 1. 3. 2019

Státní okresní archiv Kutná Hora

⁴⁹ Např. tamtéž – výslech Václava Piši z 19. května 1945.

⁵⁰ Tamtéž – Vyjádření k obžalobě z 9. března 1947.

⁵¹ Frommer 2010, s. 234–235.

⁵² SOA Praha, MLS, Ls 646/46 – dopis dr. Blahoty Vyšetřovací komisi ONV Čáslav ze 7. srpna 1945.

- fond Mimořádný lidový soud, Ls 646/46 – Václav Píša
- fond Píša Václav, nezpracovaný fond.

Literatura

Frommer, B. 2010: Národní očista. Retribuce v poválečném Československu. Praha.

Otcovská, K. 2014: Nástup Červenobílých a Vlajka v letech 1939–1940. Diplomová práce obhájená na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha.

Proslov k udělení čestného občanství Generálu Františku Moravcovi

Vlastimil Málek

Vážený pane brigádní generále Beroune, vážená paní Anito Moravec Gard, vážení hosté,

je mi ctí, že město Čáslav je spolu s muzejním a vlastivědným spolkem Včela Čáslavská, Vojenským zpravodajstvím Ministerstva obrany České republiky, Dusíkovým divadlem a spolkem Třiatřicet pořadatelem vzpomínkové akce – Generál František Moravec a vojenské zpravodajství před rokem 1948 a odborného kolokvia k tomuto tématu.

Nejsem historik ani badatel a necítím se povolán zde hodnotit z pohledu historie osobu pana generála Františka Moravce a jeho přínos československému vojenskému zpravodajství. Těším se v tomto směru na přednášky povolanějších osob.

Dovolím si zmínit význam odkazu pana generála Moravce jako člověka, čáslavského rodáka, vlastence se zdůrazněním jeho osobnostních vlastností a charakteru.

Když jsem byl poctěn pozváním na křest knihy pana Jaroslava Skopala s názvem Generál František Moravec, jeho boj, rodina, vzpomínky, citoval tehdejší přerovský primátor pan Vladimír Puchalský úryvek z knihy Timothy Snydera, kterým se nepochybně pan generál Moravec ve svém životě řídil: „Člověče, narazíš-li na zlo, vystup z řady, zlo definuj a bojuj s ním.“

Jak prosté, jak snadné se jeví s tímto citátem či postojem ztotožnit a slovně se k němu přihlásit.

Jak málo lidí se tím však ve skutečnosti řídí.

Pan generál Moravec rozhodně ano a to právě díky osobním vlastnostem a schopnostem. O jakých vlastnostech hovořím?

Odhodlanost, čestnost, zásadovost, neústupnost, statečnost, profesionalita, oddanost.

Pan generál byl vzdělaný, po studiích na čáslavském gymnáziu začal studovat FF UK obor moderní filologie. Studia však nemohl dokončit, protože byl odveden v roce 1915 k vojenské službě, aby pak bojoval na různých frontách 1. světové války. Tím začíná jeho dlouhá vojenská kariéra, která vyvrcholila jeho činností ve prospěch vojenského zpravodajství.

Díky vzdělání i rodinné výchově byl schopen zmiňované zlo definovat a jako člověk statečný, čestný, odhodlaný s ním celý svůj život bojoval. Jako člověk zásadový a neústupný neměl ve svém životě jen přátele, a protože své názory sděloval jednoznačně, neskryvaně, získal si též dost odpůrců a nepřátel.

Nic z toho ho však nesvedlo z cesty sloužit své vlasti, kterou miloval. Bohužel, mnoho let svého života trávil v různých emigracích, daleko od svého domova i od rodné Čáslavi, kterou nosil ve svém srdci.

Položil jsem si otázku, jak já osobně vnímám odkaz pana generála Moravce, v čem je inspirací pro mě, řadového veřejného činitele.

Je obtížné si představit, jaké musel generál Moravec řešit morální dilema, když spolurozhodoval o akci Anthropoid, o atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Musel si být vědom možných a pravděpodobných následků pro výsadkáře i pro civilní občany Československa. Učinit takové rozhodnutí muselo být velice těžké a žít a vyrovnávat se s odvetnými reakcemi okupantů muselo být nesmírně bolestivé. Zřejmě jen on a nejbližší okolí mohli vědět a vědí, jak se tímto traumatem vyrovnával.

Naštěstí většina z nás takovému rozhodování a jeho následkům nemusí čelit. Přesto často mnozí volí řešení, kterým moc neriskují. Volí postup, který neohrožuje přízeň nadřízených či voličů, volební preference, možný neúspěch ve volbách. To vše a někdy i osobní materiální prospěch může ovlivňovat jednání veřejných činitelů. Jestli bych si dovolil poukázat na něco, v čem může být osobní život pana generála Moravce příkladem a vzorem, na který by bylo záhodno navazovat a čím se nechat inspirovat, pak by to byla právě jeho oddanost pravdě, služba národu a nezištnost při realizaci kroků, které shledával nezbytnými.

Jsem ale optimistou, že lidí, kteří vnímají jako kdysi pan generál Moravec, svou profesi jako poslání, které vykonávají s nejlepším přesvědčením a vírou, že bude vnímána a ceněna jako profesionální práce, jako služba veřejnosti, ač to zní možná příliš vznešene až pateticky, je stále ještě dost a nenechají se odradit dehonestujícími poznámkami například o čučkařích z míst, kde by takové poznámky nečekali a neměly by zaznívat.

Velmi mě potěšilo, že návrh na udělení čestného občanství panu generálovi Moravcovi in memoriam byl přijatý jednomyslným usnesením všech přítomných zastupitelů. Město Čáslav patří mezi města, která příliš nehýří udělováním čestného občanství. Mezi občany, jimž bylo uděleno, jsou výrazné osobnosti. Z řad sportovců Věra Čáslavská, Jarmila Kratochvílová, Miroslav Kváč, kosmonaut Vladimír Remek, umělci Josef Svoboda a Miloš Forman. Co tyto lidi spojuje?

Nezdolná vůle něco dokázat, entusiasmus, touha po svobodě a prosazení vlastní cesty, z které se nenechali odradit nějakým příkořím. Jde o lidi, kteří vykonali mnoho pro propagaci země nebo její bezpečnost a svobodu. Svět je zná, dostalo se jim celosvětového uznání a oni nikdy nezapomněli, z jakého prostředí pocházejí, kde byl či je jejich domov.

Minulý týden jsem měl možnost shlédnout v rámci pracovní projekce film Forman vs Forman, který půjde do kin v polovině roku. Miloše Formana spojuje s panem generálem Moravcem touha po svobodě, za kterou každý bojoval svým způsobem a svými prostředky. Miloš Forman v šedesátých letech začal zobrazovat bez ideologických předsudků skutečný život obyčejných českých lidí, aby ve svých vrcholných dílech v USA ukázal význam boje za lidskou svobodu, svobodu slova a volbu životního stylu. Generál Moravec vykonal pro svobodu Československa mnohé svou zpravodajskou činností. Oba dožili svůj svobodný život v cizině, za oceánem, aby se ve svých myšlenkách a vzpomínkách vraceli do země svého původu, do svého rodiště, kterým byla Čáslav.

Je velmi potřebné odkaz života a díla takových lidí chránit a připomínat. Je mi ctí předat na základě rozhodnutí zastupitelů města čestné občanství města Čáslavi in memoriam panu generálovi Františku Moravcovi vnučce pana generála paní Anitě Moravec Gard.

JUDr. Vlastimil Málek, starosta města

Obr. 1. Starosta Čáslavi Vlastislav Málek.

Obr. 2. Starosta Čáslavi Vlastislav Málek předává čestné občanství města Anitě Moravec Gard, vnučce Františka Moravce.

Obr. 3. Rodina Moravcova a nejbližší přátelé na čáslavském kolokviu.

Obr. 4. Ředitel Vojenského zpravodajství Jan Beroun, starosta Čáslavi Vlastislav Málek a místostarosta Martin Horský.

Reportáže z návštěvy Anity Moravec Gard

Vladimír Havlíček

Čáslav - Soukromou sbírku vojenské techniky, militárních a vojenských kuriozit Oldřicha Skaláka navštívila paní Anita Moravec Gard, vnučka čáslavského rodáka brigádního generála Františka Moravce. A rozhodně to nebyla náhoda. Doktor Skalák totiž v loňském roce napsal a vydal životopisnou knihu s názvem „Brigádní generál František Moravec – čáslavský rodák“!

Návštěva se konala při příležitosti 80. výročí okupace Československa a odchodu jedenácti zpravodajců, v čele s Františkem Moravcem, do Velké Británie. Moravec odletěl do Velké Británie těsně před nadcházející německou okupací i se seznamem agentů v Německu a dalšími tajnými dokumenty. V Anglii naplánoval akci Anthropoid, jejímž výsledkem byl atentát na zastupujícího říšského protektora obergruppenführera SS Reinharda Heydricha.

František Moravec byl legionář, důstojník Československé armády a především šéf zpravodajské služby. Narodil se 23. července 1895 v Čáslavi, zemřel 26. července 1966 ve Washingtonu. Jeho jméno nese skupina speciálních sil Armády ČR. Vojenské zpravodajství uděluje čestnou medaili s jeho jménem k ocenění svých příslušníků.

Oldřich Skalák přivítal Moravcovu vnučku Anitu Moravec Gard a další příbuzné, především generálovu praneteř Martu Šenkapounovou. Návštěvu nejdříve provedl venkovní expozici své rozsáhlé sbírky. Paní Anitu zaujal nejnovější přírůstek sbírky, kterým je automobil legendárního amerického generála George Smitha Pattona, kterému vděčí za svobodu miliony Evropanů. Jeho 3. americká armáda osvobodila západní Čechy a jejich metropoli Plzeň. Patton byl připraven osvobodit také hlavní město Prahu, avšak nedostal pro tuto operaci politickou podporu.

Při prohlídce venkovní expozice došlo k humorné příhodě u radiovozu sovětské provenience, který v době studené války rušil radiové signály. „*Radiovůz asi špatně rušil štvavé zahraniční vysílače Hlas Ameriky a Svobodnou Evropu, když tady máme dnes tolik Američanů!*“, prohlásil jeden z návštěvníků. Samozřejmě to byl vtip, proto se přítomní občané USA Anita Moravec Gard a Michael Smith neurazili a vtipu se spolu s ostatními zasmáli.

Akce pokračovala prohlídkou vnitřní expozice, vojenského klubu a návštěvou síně slávy. Anita Moravec Gard neskrývala dojetí, když ji Oldřich Skalák přivítal ve stálé expozici generála Františka Moravce, kterou pro tuto příležitost zřídil. Příjemné povídání Moravcových potomků a nadšence pro historii doktora Skaláka pokračovalo do nočních hodin.

Generál František Moravec byl účastníkem tří odbojů. Bez přehánění ho můžeme na základě jeho životního příběhu a občanských postojů nazvat hrdinou. Jeho ideály byly naplněny, žijeme ve svobodné a demokratické zemi. Ale není to samozřejmé, tyto ideály musíme svým každodenním chováním a jednáním neustále obhajovat. Možná to symbolicky vyjadřuje replika leteckého kordu z roku 1927, kterou Oldřich Skalák věnoval paní Anitě Gard. Je na ní vyryto heslo z prezidentské standardy „Pravda vítězí“.

Obr. 1. Majitel vojenského muzea Oldřich Skalák beseduje v síni slávy s Anitou Moravec Gard, její rodinou a přáteli.

Obr. 2. Oldřich Skalák beseduje v síni slávy s Anitou Moravec Gard, její rodinou a přáteli.

Obr. 3. Oldřich Skalák vítá Anitu Moravec Gard ve stálé expozici generála Františka Moravce, kterou pro tuto příležitost zřídil.

Obr. 4. Oldřich Skalák věnoval puget Anitě Moravec Gard a její sestřenici Martě Šenkapounové.

Obr. 5. Stálá expozici generála Františka Moravce, kterou pro tuto příležitost zřídil Oldřich Skalák.

Obr. 6. Kniha o Františku Moravcovi, kterou napsal Oldřich Skalák a replika leteckého kordu z roku 1927, kterou věnoval Anitě Moravec Gard.

Obr. 7. Anita Moravec Gard s rodinnou přítelkyní Radkou High a Oldřich Skalák.

Obr. 8. Venkovní expozice vojenského muzea Oldřicha Skaláka.

Obr. 9. Anita Moravec Gard ve vojenském muzeu Oldřicha Skaláka.

Čáslav - Kostel sv. Petra a Pavla a synagogu navštívila paní Anita Moravec Gard, vnučka čáslavského rodáka brigádního generála Františka Moravce. Využila tak návštěvu Čáslavi, která se konala při příležitosti 80. výročí okupace Československa a odchodu jedenácti zpravodajců, v čele s Františkem Moravcem, do Anglie.

Jednalo se o akci neformální, oddychovou. Paní Anita totiž v těchto dnech zažívá doslova „smršť“ nejrůznějších návštěv, konferencí, kolokvií, rozhovorů pro média, to vše v Česku i na Slovensku. A právě při prohlídce katolického kostela a synagogy, alespoň podle svých slov, si odpočinula. Zasluhu na tom měl archeolog a historik Filip Velímský, který ji prováděl a poskytl fundovaný výklad v angličtině.

A proč paní Anita projevila zájem zrovna o tyto dvě sakrální budovy? U kostela je to jasné. Rodina Moravcova patřila k tradičním vlasteneckým a křesťanským rodinám. Provázání s židovským obyvatelstvem bylo přes sestru Františka Moravce. Tuto provázanost upřesňuje paní Marta Šenkapounová, generálova praneteř: *„Františkova sestra Božena měla za prvního manžela žida Kareše. Měla velký módní salón a aby o živnost nepřišla, dohodli se, že se naoko rozvedou.“* O tom, že vše skončilo smrtí v koncentračním a vyhlazovacím táboře, není třeba pochybovat.

Mohlo by se říci, že „Boží mlýny melou pomalu, ale jistě“. Nacistům, a to nejen za sestru, vše vrátil generál Moravec i s „úroky“, když v londýnském exilu vymyslel akci Anthropoid, na jejímž konci byl zlikvidovaný říšský protektor obergruppenführer SS Reinhard Heydrich.

Paní Anita Moravec Gard navštívila vlast svého dědečka poprvé v roce 1994 a od té doby ještě devětkrát. Ona sama říká, že nejedí do Česka na návštěvu, ale domů. Na otázku, jaké vidí za ty roky v ČR změny, odpověděla: *„Změnilo se úplně všechno. Trabanty byly nahrazeny moderními auty, domy už nejsou šedivé, ale barevné. Málo lidí umělo anglicky. Ale hlavní změna je v myšlení lidí. Především mladí jsou více otevření, optimističtí, odvážní.“*

Obr. 10. Pavel Dočekal z Včely Čáslavské, syn Marty Šenkapounové Pavel Šenkapoun, starosta Včely Čáslavské Filip Velímský a Anita Moravec Gard před čáslavskou synagogou.

Obr. 11. Starosta Včely Čáslavské Filip Velímský provází Anitu Moravec Gard čáslavskou synagogou.

Obr. 12. Anita Moravec Gard před pamětní deskou architekta čáslavské synagogy Wilhelma Stiassnyho.

Obr. 13. Starosta Včely Čáslavské Filip Velímský, Anita Moravec Gard a Pavel Šenkapoun, jdou na věž kostela sv. Petra a Pavla.

Obr. 14. Rodinná přítelkyně Jana Havlíčková, Pavel Šenkapoun, Pavel Dočekal, Filip Velímský a Anita Moravec Gard ve věži kostela sv. Petra a Pavla.

Obr. 15. Filip Velímský, Anita Moravec Gard a Pavel Šenkapoun při prohlídce věže kostela sv. Petra a Pavla.

Obr. 16. Anita Moravec Gard si prohlíží Podměstský rybník z věže kostela sv. Petra a Pavla.

Obr. 17. Pamětní deska Františku Moravci byla odhalena v Rooseveltově ulici v Praze na domě, kde žil do roku 1939.

Čáslav/Praha - Pamětní deska generálovi Františku Moravci byla odhalena v Rooseveltově ulici v Praze, na domě, kde Moravci žili do 14. března 1939, tedy do odletu do Velké Británie. Slavnosti se zúčastnili generálova vnučka Anita Moravcová Gard, praneteř Marta Šenkapounová, Karel Bergl – prasynovec generála Josefa Bílého, Miloš Balabán – prasynovec generála Josefa Balabána a další hosté.

Náhoda svedla dohromady potomky několika slavných generálů. Marta Šenkapounová nečekané setkání komentuje: „*Při odhalování plakety na domě, kde Moravci žili do března 1939, se stalo něco neuvěřitelného. Jeden z nájemníků šel domů a ptal se, co se děje. Dali jsme se do řeči a on to byl prasynovec generála Josefa Balabána.*“

Josef Balabán byl legionář, československý voják, příslušník odbojové organizace Obrana národa a její zpravodajsko-sabotážní skupiny známé jako Tři králové. „*Ani sousedé, kteří nám s instalací plakety pomáhali netušili, že žijí v jednom domě s potomkem hrdiny,*“ dodala Marta Šenkapounová.

Po odhalení pamětní desky akce pokračovala položením květin v nedaleké Verdunské ulici, kde žil generál Josef Bílý. Právě prasynovec Karel Bergl se zasloužil o jeho rehabilitaci, která byla završena loňským vyznamenáním in memoriam z rukou prezidenta republiky. Josef Bílý byl předválečný zemský velitel armády v Čechách a poté velitel ilegální protinacistické organizace Obrana národa. Jako první byl popraven po Heydrichově nástupu do funkce říšského protektora. A právě jeho smrt byla pro generála Moravce tou poslední „kapkou“ k zorganizování atentátu na obergruppenführera SS Reinharda Heydricha.

Odhalení pamětní desky armádnímu generálovi Františku Moravci se konalo při příležitosti 80. výročí okupace Československa a odchodu jedenácti zpravodajců, v čele s Moravcem, do Velké Británie. Zachránili tak těsně před nadcházející německou okupací seznam agentů v Německu a další tajné dokumenty. Také tyto dokumenty v Anglii posloužily k naplánování akce Anthropoid, na jejímž konci byl zabitý Reinhard Heydrich.

Moravcova praneteř Marta Šenkapounová, která se podílela na zorganizování této vzpomínkové akce spokojeně prohlásila: „*Vše se podařilo a těší mě, že vznikla fotografie, na které jsem zároveň s vnučkou generála Františka Moravce, prasynovcem generála Josefa Balabána a prasynovcem generála Josefa Bílého.*“

Obr. 18. Marta Šenkapounová, Anita Moravec Gard, prasnovec generála Josefa Balabána Miloš Balabán a prasnovec generála Josefa Bílého Karel Bergl před pamětní deskou Františku Moravcovi v Rooseveltově ulici v Praze.

Obr. 19. Odhalení pamětní desky Františku Moravcovi v Rooseveltově ulici v Praze na domě, kde žil do roku 1939.

Obr. 20. Karel Bergl před pamětní deskou svého prastrýce generála Josefa Bílého, přítele Františka Moravce.

Obr. 21. Pamětní deska generála Josefa Bílého, přítele Františka Moravce.

Obr. 22. Marta Šenkapounová se sestřenicí Anitou Moravec Gard a synem Pavlem Šenkapounem v Praze.

Život generála Františka Moravce (text výstavy)

Tomáš Mišlan – David Lupáč

Mládí a rodina

František Alois Moravec se narodil 23. července 1895 v Čáslavi. [V dobových dokumentech se lze setkat i s daty narození 2. ledna 1892, 3. ledna 1892, 2. ledna 1895 a 21. července 1895, která jsou ovšem mylná. Nesrovnalosti nejen v datech se bohužel objevují napříč všemi dostupnými prameny, jež vypovídají o životě Františka Moravce.] Otec Alois byl městským úředníkem a matka Albína, rozená Sýkorová, ženou v domácnosti. František byl nejstarším synem z celkem dvanácti dětí a vyrůstal ve skromných poměrech. Po narození byl velmi nemocný a v žákovských letech, jak sám uvádí, společensky plachý a „bez normálního fyzického fondu“. Ve studiu se mu však velice dařilo. Vzhledem k výbornému prospěchu na obecné škole přestoupil již ve čtvrté třídě na gymnázium, které zakončil 5. července 1913 maturitní zkouškou s vyznamenáním. Poté studoval moderní filologii, tedy latinu a francouzštinu, na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde byl díky opětovně skvělé klasifikaci přijat do Hlávkových kolejí. V březnu 1915 ovšem musel studia po třech semestrech přerušit, jelikož byl odveden k vojenské službě v právě probíhající světové válce. Po návratu z bojů se František Moravec 20. listopadu 1920 oženil s Vlastou Novákovou z Plzně, která se narodila také 23. července, nicméně o 6 let později v roce 1901. Zanedlouho se novomanželům Moravcovým narodily dvě dcery, starší Hana 11. června 1921 a mladší Tatiana 20. července 1922. Obě děvčata byla v pozdějších letech rovněž vynikajícími studentkami.

První světová válka a legie

František Moravec byl u vojenského odvodu 6. března 1915 uznán schopným služby ve válce a 15. března 1915 prezentován jako voják rakousko-uherské armády, jedno-roční dobrovolník c. k. zeměbranceckého pluku č. 12 (Landwehr Infanterie Regiment Nr. 12) v Čáslavi. Následně byl 22. května povýšen na desátníka, 15. června na četaře a 16. července 1915 na šikovatele. Od 1. srpna 1915 pak byl v hodnosti kadeta-důstojnického zástupce zařazen jako důstojnický čekatel. V mezidobí absolvoval školu pro důstojníky pěchoty v záloze a po jejím ukončení byl 29. srpna 1915 odvelen na ruskou frontu jako velitel čety. Zúčastnil se bojů v Haliči a 1. prosince 1915 byl povýšen na praporčíka, respektive podporučíka. Následně přešel 13. ledna 1916 v Čartorijsku do ruského zajetí a pobýval v zajateckém táboře v Caricynu v Saratovské gubernii. Tam ovšem dlouho nesetřval, protože se již 1. května 1916 přihlásil do 1. srbské dobrovolnické divize v Oděse, k níž byl zařazen 18. května téhož roku. Dvacetiletý František se tak zapojil do protihabsburského odboje. V období od května do června 1916 ab-

VÝSTAVA

POD ZAŠTITOU 601. SKUPINY SPECIÁLNÍCH SIL
GENERÁLA MORAVCE

**ŽIVOT
GENERÁLA
FRANTIŠKA MORAVCE**

- LEGIONÁŘ
- VOJENSKÝ ZPRAVODAJEC
- MUŽ, JENŽ ROZHODL O CÍLI OPERACE ANTHROPOID
- ÚČASTNÍK PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJE

František Moravec

Zahájení 23. 7. 2019 v 11 hodin
GALERIE MĚSTSKÉHO MUZEA ČÁSLAV
Jeníkovská 222/49
 (ukončení výstavy 25. 8., další info na www.muzeumcaslav.cz nebo www.8280.cz)

Výstava vypracována bezpodmínečně s Anthon Moravcem (Člen PSČ a Ministerstva vnitra)

Výstava v rámci: Za podporu:

Obr. 1. Plakát výstavy.

solver brigádní důstojnickou školu v Oděse, spadající pod zmíněnou 1. divizi. Poté byl již v hodnosti poručíka, do níž byl povýšen 24. května 1916, přidělen k II. praporu 2. srbského pěšího pluku, u něhož později působil i ve funkci praporečnicka. Na počátku září 1916 se zúčastnil těžkých bojů na dobrudžské frontě, kde bojoval v bitvách u Karasinana, Dragomirova, Tagadeveše, Bazaržiky a Katarže. Na frontě byl raněn a odeslán do vojenské nemocnice v Oděse. Léčil se až do konce roku 1916 a poté působil v Berezovce. K 1. červnu 1917 byl odeslán na rumunskou frontu, kde ve funkci velitele čety bojoval až do 1. října 1917. Dne 15. října téhož roku pak odjel se srbskými jednotkami přes Rusko, Velkou Británii, Francii a Itálii na soluňskou frontu na Balkán. Zde sloužil na pozicích velitele čety, velitele roty a pobočníka praporu až do 15. března 1918, kdy byl přearžován k autonomní československé armádě ve Francii, tedy k národnímu vojsku prvního zahraničního odboje, později nazvaného legiemi. František Moravec byl 1. dubna 1918 zařazen k 22. československému střeleckému pluku v Jarnacu znovu jako velitel čety. Od května do července 1918 pak studoval na škole nižších velitelů pěchoty francouzské armády v Saint Maixent a 16. srpna 1918 byl převeden k 21. československému střeleckému pluku v Cognacu. Bojoval zde jak v první linii alsaské fronty, například v bitvě u Michelbachu, tak i v zázemí. Následně byl znovu přeložen a od 24. září 1918 sloužil v československém vojsku v Itálii. Na frontě u Padovy prošel, nyní už jako příslušník 35. československého střeleckého pluku, pozicemi velitele čety, důstojníka pro ochranu před plynovými útoky a velitele roty. Dne 1. prosince 1918 byl František Moravec povýšen do hodnosti nadporučíka a 13. prosince složil v Padově přísahu nově vzniklé Československé republice, do níž odjel ke konci roku 1918.

Služba za první republiky

Ihned po návratu do osvobozené vlasti se František Moravec v řadách 35. československého střeleckého pluku zapojil do bojů s maďarskými bolševiky na Slovensku, kde působil jako velitel roty i praporu až do 15. srpna 1919. V mezidobí byl 1. března 1919 povýšen na kapitána. Československý legionář Moravec František se rozhodl zůstat i nadále v armádě. V září 1919 absolvoval kurz generálního štábu v Praze a 24. prosince 1919 byl přeložen do kategorie důstojníků z povolání. Od roku 1920 sloužil v Plzni, poněvadž byl jeho kmenový pluk z Itálie sloučen s plzeňským 35. pěším plukem. Zde prošel funkcemi velitele roty, velitele poddůstojnické školy a prvního pobočníka velitele pluku. František Moravec, od 28. října 1924 v hodnosti štábního kapitána, byl schopným, inteligentním a rovněž ctizádostivým důstojníkem. V prosinci 1925 byl přijat na Vysokou školu válečnou do Prahy a nutno dodat, že i při těchto studiích dosahoval vynikajících výsledků. Při škole absolvoval mimo jiné i armádní plynový kurz v Olomouci, spojovací kurz v Kutné Hoře a autokurz v Praze. V červnu 1928 byl vyřazen s velmi dobrým prospěchem jako vůbec první v pořadí svého ročníku a 31. července téhož roku zařazen do kategorie důstojníků generálního štábu (gšt.). Poté se 30. září 1928 znovu vrátil do Plzně, ovšem na štáb 2. pěší divize. Dne 29. prosince 1928 byl povýšen do hodnosti majora gšt. Velitel zmíněné divize v hodnocení majora Moravce nešetřil těmi nejlepšími přívlastky: *„Je dokonalým velitelem. [...] Dovede vyvinout nadprůměrnou energii a svým příkladem ovlivnit podřízené. Jeho vojenská ukázněnost je vzorná,*

je schopen krajního sebezapření. Elegantní důstojník, vyhledávající lepší společnost, jest ozdobou sboru důstojníků generálního štábu.“ Dne 30. listopadu 1929 byl František Moravec přemístěn na Zemské vojenské velitelství (ZVV) do Prahy a naznačen do funkce přednosta zpravodajského oddělení. K vojenské zpravodajské službě se tak dostal zcela neokázalým způsobem, totiž nařízením, které k jeho rukám dorazilo zcela nečekaně a jemuž se zprvu sám bránil. Zemským velitelem byl armádní generál Josef Bílý, kterého si velmi oblíbil a na službu pod ním vzpomínal jako na jedno z nejkrásnějších období ve své vojenské kariéře. Na ZVV byl 10. února 1933 povýšen na podplukovníka gšt. a dne 30. září 1934 převelen k Ministerstvu národní obrany (MNO) v Praze jako přednosta B skupiny 2. oddělení, respektive pátrací skupiny zpravodajského oddělení, Hlavního štábu (HŠ). Pátrací skupina (B), sestávající ze sekce ofenzivní (P-1) a obranné (P-2), předávala získané informace ke zkoumání a hodnocení skupině studijní a plánovací (A). František Moravec byl 1. července 1937 povýšen na plukovníka gšt. a zároveň se stal zástupcem přednosta 2. oddělení. Na těchto pozicích byl i v době branné pohotovosti Československa na podzim 1938, kdy bylo zpravodajské oddělení HŠ včleněno do Hlavního velitelství ve Vyškově. Nechvalně proslulou Mnichovskou dohodou z 30. září 1938 a zábohem pohraničních oblastí německou armádou skončilo období svobodné a demokratické první republiky Československé.

Moravcova jedenáctka odlétá

V kritické době poloviny 30. let 20. století František Moravec jakožto přednosta pátrací skupiny 2. oddělení HŠ navázal spolupráci s nadmíru cenným zdrojem informací. Šlo o vysokého důstojníka německé vojenské zpravodajské služby (Abwehr) Paula Thümmela, známého pod krycím jménem agent A-54. Kromě jiných důležitých kontrašpionážních zpráv proti Německu varoval československé zpravodajce před obsazením zbytku okleštěné Československé republiky německými vojsky, načasovaným na 15. březen 1939. Pomnichovská vláda nebrala zřetel na tyto poznatky, ovšem František Moravec, od ledna 1939 zatímni přednosta 2. oddělení HŠ, se rozhodl neprodleně jednat. Sestavil skupinu jedenácti zpravodajských důstojníků, svých nejbližších a nejkvalifikovanějších spolupracovníků, s níž společně s nejdůležitějším zpravodajským materiálem odletěl 14. března 1939 do Velké Británie. Tuto operaci s krycím názvem Transfer se podařilo uskutečnit díky spolupráci s britskou zpravodajskou službou Secret Intelligence Service (SIS). Skupinu zpravodajců tvořil pplk. gšt. Oldřich Tichý, mjr. gšt. Emil Strankmüller, mjr. konc. Josef Bartík, mjr. pěch. Karel Paleček, mjr. jezd. Alois Frank, škpt. pěch. František Fryč, škpt. pěch. Vladimír Cigna, škpt. pěch. Václav Sláma, škpt. jezd. František Fořt a škpt. jezd. Jaroslav Tauer. Jedenáctým, respektive včetně plk. gšt. Františka Moravce dvanáctým členem, byl škpt. pěch. Bohumil Dítě, který se ovšem nestihl včas vrátit ze služebního poslání na Slovensku a za hranice se dostal později. Je třeba zmínit, že operace Transfer fakticky zahájila druhý československý vojenský zahraniční odboj, tedy protinacistický. K jejímu dokončení nicméně došlo až v momentě, kdy byly z již tzv. Protektorátu Čechy a Morava evakuovány i manželky a děti uvedených důstojníků. Jejich převod do Polska zajistil zpravodajský důstojník mjr. pěch. Alois Čáslavka v červenci 1939. Odtud pak do Velké Británie pokračovaly přes Dánsko.

Obr. 2. Starosta Čáslavi Vlastislav Málek zahájí putovní výstavu o Františku Moravcovi a přivítal její autory Tomáše Mišlana a Davida Lupáče z PS Výsadkáři 8280 a další hosty.

Exil v Anglii

Plk. gšt. František Moravec žil od léta 1939 již se svou rodinou, ženou Vlastou a dcerami Hanou a Tatianou, na londýnském předměstí West Dulwich. Zde také vyvíjela činnost jeho zpravodajská skupina, která svými nezanedbatelnými finančními fondy, deponovanými v zahraničí, podporovala začínající zahraniční odboj. František Moravec navázal spojení s dr. Edvardem Benešem, budoucím prezidentem Československa v exilu, a zanedlouho se stal jedním z jeho nejbližších spolupracovníků. Po vzniku exilového MNO byl plukovník Moravec, používající krycí jména Pavel, Mora a Sudar, 1. srpna 1940 ustanoven přednostou jeho zvláštní skupiny, respektive zpravodajské ústředny. Ta byla následně v červnu 1941 reorganizována na II. odbor MNO. Šéf zpravodajců František Moravec byl tou dobou jednou z nejvýznamnějších osobností druhého zahraničního odboje. Díky tomu, že se jeho skupině podařilo obnovit spojení s agentem A-54 a navázat spolupráci s odbojem v okupované vlasti, disponoval zpravodajskými informacemi nesmírné hodnoty, čímž rostla reputace nejen československé vojenské zpravodajské služby, ale i celé exilové vlády. S mnohými představiteli odboje, ať už šlo o ministra národní obrany generála Sergeje Ingru či ministra zahraničí Jana Masaryka, měl však napjaté vztahy. Po německém bombardování blízkého okolí domu rodiny Františka Moravce ve West Dulwich v srpnu a září roku 1941 bylo nutné se přemístit. Manželka Vlasta se s dcerami Hanou a Tatianou odstěhovala na venkov severně od Londýna do Addington House blízko vesnice Winslow, který českosloven-

Obr. 3. Putovní výstavy o Františku Moravcovi se zúčastnil také David Novák z čáslavského spolku Třiatřicet.

ské zpravodajské službě poskytla britská strana. František Moravec jezdil za rodinou o víkendech a v týdnu nadále pracoval v Londýně. Zpravodajská ústředna, později II. odbor MNO, totiž od roku 1940 sídlila v domě Porchester Gate v ulici Bayswater Road nedaleko Hyde Parku. Páteří strukturu II. odboru tvořila vedoucí správa, 1. oddělení (ofenzivní zpravodajství) a 2. oddělení (defenzivní zpravodajství). První oddělení sestávalo ze skupiny A (zpravodajské), B (studijní), C (šifrové) a D (zvláštní). Právě zvláštní skupina D v čele s Karlem Palečkem zajišťovala ve spolupráci se Special Operations Executive (SOE), britskou organizací pro provádění speciálních operací, výcvik a přípravu vybraných československých vojáků pro speciální výsadekové operace. Kromě zpravodajské činnosti a udržování radiového spojení okupované vlasti s exilem měli za úkol i sabotážní či teroristické akce. O uskutečnění té nejvýznamnější, operace Anthropoid, rozhodl František Moravec na počátku října 1941. Po obdržení zpráv z tzv. Protektorátu o rozpoutání teroru a vyvražďování elit československého národa, včetně Moravcova oblíbeného velitele a přítele generála Josefa Bílého, rozhodl o likvidaci jednoho z čelných představitelů nacistického okupačního režimu. Nakonec padla volba na samotného zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V roce 1944, dne 1. září, byl plukovník Moravec jmenován podnáčelníkem Štábu pro vybudování československé branné moci a 19. září pak ustanoven do funkce podnáčelníka štábu Hlavního velitelství v Londýně. Na státní svátek 28. října 1944 byl povýšen do hodnosti brigádního generála. Do jeho dalšího profesního i osobního života se, po-

dobně jako u jiných významných osobností, neblaze promítl rostoucí vliv komunistů v zahraničním odboji.

Anthropoid

Nejvýznamnější akcí připravenou II. odborem MNO v exilu pod vedením plk. gšt. Františka Moravce a v úzké součinnosti s britskou SOE byla operace Anthropoid. Jejím cílem bylo odstranění zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, třetího muže nacistické říše. Samotný útok provedli v Praze 27. května 1942 rotmistři Josef Gabčík a Jan Kubiš. Protektor byl při atentátu vážně zraněn a 4. června 1942 následkům zranění podlehl. Atentát patří k nejvýraznějším činům druhého československého odboje, jeho ohlas dalece přesáhl hranice tzv. Protektorátu a právem se řadí mezi největší činy protinacistické rezistence v Evropě. Eliminace Heydricha vzbudila ve světě obrovský ohlas a měla zásadní význam pro prohlášení Mnichovské dohody za neplatnou, což znamenalo garanci poválečné obnovy Československé republiky v původních hranicích před zábořem pohraničních oblastí na podzim roku 1938. Reinhard Heydrich byl nejvýše postavený nacist, kterého se ve druhé světové válce podařilo odstranit.

Zpět v republice

František Moravec se do obnovené Československé republiky vrátil až 5. června 1945. Přesto, že prezident Edvard Beneš ještě v březnu téhož roku vyjádřil spokojenost a přislíbil generálu Moravci další spolupráci, již o měsíc později podlehl politickému nátlaku a spolupodílel se na jeho odvolání. Pro zamýšlený vývoj v Československu, směřující ke komunistické totalitě v podřízeném postavení vůči Sovětskému svazu, byl František Moravec společně s dalšími mnohými generály a důstojníky zcela nepřijatelný. Namísto zařazení do odpovídající funkce ve vojenské zpravodajské službě byl přidělen pomocnému úřadu MNO a odeslán na nucenou dovolenou. Záhy se spustilo jeho vyšetřování pro údajně nedostatečné zajištění likvidace zpravodajského archivu v březnu 1939 a hrozilo mu soudní stíhání. Vleký případ, do kterého v Moravcův neprospěch zasáhlo komunisty ovládané Obranné zpravodajství (OBZ) s podporou ministra národní obrany Ludvíka Svobody, zastavil až prezident Edvard Beneš v únoru 1947. Generál Moravec byl poté znovu přidělen pomocnému úřadu MNO a 1. prosince 1947 ustanoven zatímním velitelem 14. dělostřelecké divize v Mladé Boleslavi. Hned po komunistickém puči v únoru 1948 mu byla udělena zdravotní dovolená. Nový režim představoval pro Františka Moravce bezprostřední ohrožení, a tak již na konci března 1948 odešel s pomocí britské zpravodajské služby do dalšího exilu. V totalitním Československu byl v nepřítomnosti degradován na vojína v záloze.

Třetí boj za svobodu

První kroky Františka Moravce ve svobodném světě vedly do Velké Británie, kde se v dubnu 1948 setkal v Londýně se svou ženou Vlastou. Ta opustila Československo samostatně s menším zpožděním. Obě dcery, Hana i Tatiana, odešly do Anglie ještě

Obr. 4. Vernisáž putovní výstavy, pořádané u příležitosti 124. výročí narození generála Františka Moravce v Čáslavi.

před únorem 1948. Cílová stanice generála Moravce ovšem měla být ve Spojených státech amerických, na jejichž území vstoupil 22. července 1948 v New Yorku, a s rodinou poté bydlel ve Washingtonu DC. Na podzim roku 1949 začal spolupracovat s americkou zpravodajskou službou Central Intelligence Agency (CIA). Odjel do americké okupační zóny v Německu, kde v Bensheimu vedl vlastní zpravodajskou skupinu s názvem Okapi. Sám používal krycí jméno Arnold. František Moravec tak vstoupil do třetího, tedy protikomunistického zahraničního odboje, usilujícího o znovunabytí svobody pro československý národ. Okapi zastřešovala CIA, ovšem generál Moravec vedl činnost namířenou k destabilizaci komunistického režimu bez zřejmého amerického dohledu a od nadřízených stupňů přejímal pouze obecné směrnice. Zpravodajská organizace především mapovala vývoj a dění v Československé republice s důrazem na opoziční proudy a sledovala aspekty materiální, technické a vojenské. K tomu využívala otevřené zdroje, tedy tisk a rozhlas, a rovněž vycvičené agenty, kteří do Československa dopravovali pokyny či radiové stanice a vytvářeli zpravodajské sítě. František Moravec kolem sebe soustředil řadu významných důstojníků, kteří pod ním sloužili již za druhé světové války, příkladně to byl Antonín Bartoš (velitel výsadku Clay) nebo František Bogataj (velitel výsadku Carbon). Nejznámější operace vedená zpravodajskou skupinou generála Moravce nesla označení Velký metař a byla uskutečněna v roce 1951. Jejím cílem bylo přesvědčit Rudolfa Slánského, druhého muže Komunistické strany Česko-

Obr. 5. Vernisáž putovní výstavy, pořádané u příležitosti 124. výročí narození generála Františka Moravce v Čáslavi.

slovenska (KSČ), k odchodu na Západ. Akce ovšem namísto získání zpravodajsky cenného Slánského přispěla k jeho zatčení komunistickou Státní bezpečností (StB) a pro Okapi skončila nezdarem. Centrála CIA, která o akci nebyla informována, udělila skupině generála Moravce oficiální napomenutí. Ta se musela z Bensheimu přemístit k základně americké armády v Mnichově, ztratila svoji operační volnost a její další činnost byla omezena. V březnu 1955 byl projekt Okapi ukončen a František Moravec se vrátil do Spojených států amerických. V průběhu jeho působení v Německu plánovala StB jeho únos do Československa, ovšem neúspěšně.

Život v Americe

František Moravec po návratu do Washingtonu DC v roce 1955 pracoval jako analytik, respektive znalec československé problematiky, na ministerstvu obrany Spojených států amerických. Tato funkce byla spíše čestná, a tak měl nyní více volného času, který většinou trávil v rodinném kruhu. Ještě za svého působení v Německu se v roce 1952 stal František Moravec dědečkem. Starší dceři Haně, provdané Disherové, se tehdy narodil syn Brian. Následoval vnuk Alan, narozený roku 1955 mladší dceři Tatianě, provdané Gardové. Poté se v roce 1957 Haně narodila dcera Sheri a Tatianě dcera Anita. Po příjezdu do Ameriky si tak František Moravec užíval nejen obnovení vztahu

s manželkou Vlastou, neboť jeho působení v Okapi přineslo vzájemné odloučení, ale i vnoučata. Setkával se rovněž se svými bývalými spolupracovníky a rád rybařil. V roce 1964 začal s pomocí dcery Hany sepisovat paměti, které již bohužel nestihl dokončit. Dne 26. července 1966 František Moravec zemřel při cestě do své kanceláře v Pentagonu na selhání srdce. Bylo mu čerstvých 71 let. V pozůstalé peněžence se kromě knihovního průkazu či rybářského lístku našel strojopis básně „Čáslavská“, oslavující jeho rodné město. Na Františka Moravce vzpomínali jeho spolupracovníci a podřízení jako na svérázného, zásadového, přísného, ale spravedlivého a otevřeného člověka, jenž byl zároveň prozíravým velitelem, kterého si vážili. Generál Moravec byl skutečným vlastencem, pro něhož budoucnost československého národa a republiky znamenala více než pouhá slova. Byl účastníkem všech tří zahraničních československých odbojů a velitelem vojenské zpravodajské služby v těch nejtěžších chvílích jeho vlasti. Kvůli komunistům ji však už nikdy nemohl navštívit. Po pádu totalitního režimu byla Františku Moravcovi k 1. lednu 1991 navracena hodnost brigádního generála. Od 8. května 1999 je nositelem čestného názvu „Generála Moravce“ 6. speciální brigáda, později reorganizovaná na 601. skupinu speciálních sil, z Prostějova. Dne 15. března 2019 bylo brigádnímu generálovi Františku Moravcovi uděleno čestné občanství města Čáslav in memoriam.

601. skupina speciálních sil generála Moravce

Vojenský útvar s krycím číslem 8280, dnes 601. skupina speciálních sil, vznikl 1. října 1952 jako 22. výsadková brigáda v Prešově na Slovensku. Po redislokaci do Prostějova v roce 1960 následovala řada reorganizací. K 1. říjnu 1995 byl útvar přeměněn na 6. speciální brigádu, která v květnu 1999 obdržela čestný název „Generála Moravce“. Bezprostředně po vstupu České republiky do Severoatlantické aliance v roce 1999 byla do Sil rychlé reakce NATO začleněna brigádní Rota speciálních sil. Ta byla úplně první jednotkou speciálních sil Armády České republiky, která vznikla 1. října 1998. V říjnu 2001 byl útvar reorganizován na 6. skupinu speciálních sil, jíž byl 9. května 2002 předán bojový prapor. Od listopadu 2002 do listopadu 2014 působil útvar pod Vojenským zpravodajstvím. V tomto období byl k 1. červenci 2003 reorganizován na 601. skupinu speciálních sil, jejíž příslušníci bojovali poprvé v roce 2004 v operaci Enduring Freedom v Afghánistánu. Šlo o vůbec první bojové nasazení v historii České republiky, respektive Československa, od konce druhé světové války. V současnosti je 601. skss podřízena Ředitelství speciálních sil Ministerstva obrany ČR. Za svého působení v zahraničních operacích si získala značný respekt a vysoké uznání u svých partnerů v NATO.

Závěrem

Přední poděkování patří příslušníkům rodiny brigádního generála Františka Moravce, kteří se zásadním způsobem podíleli na přípravě této výstavy. Kromě hodnotných konzultací totiž autorům poskytli vzácný obrazový a dokumentační materiál. Jmenovitě jde o paní Anitu Moravec Gard (vnučku F. M.), paní Martu Šenkapounovou (praneteř F. M.)

a paní Olgu Nezvalovou (praneteř F. M.). Anita Moravec Gard jako přímý potomek generála Moravce pečuje o uchování jeho památky a přesto, že žije ve Spojených státech amerických, již mnohokrát navštívila Českou republiku a místa spojená s osobností jejího dědečka. Marta Šenkapounová pokračuje ve šlépějích svého otce Václava Moravce ml. (synovce F. M.), který usiloval o rehabilitaci generála Moravce hned po pádu komunistického režimu, a podílí se na pevném ukotvení odkazu svého prastrýce v dnešní společnosti.

KVH 8280

Klub vojenské historie 8280 datuje své prvopočátky do roku 2002. O šest let později pod ním vznikl stěžejní projekt muzeum Výsadkáři 8280, přibližující historii českých speciálních sil. Jak název napovídá, unikátní expozice se zabývá konkrétně Vojenským útvarem 8280, který dnes představuje 601. skupina speciálních sil. Vzhledem k tomu, že tato jednotka nese čestný název „Generála Moravce“, oslovil v roce 2014 vedoucí klubu Tomáš Mišlan rodinné příslušníky pana generála žijící jak v České republice, tak ve Spojených státech amerických. Podařilo se tak vejít do kontaktu i přímo s dcerou generála Moravce, paní Tatianou Moravec Gard, a její dcerou Anitou. Díky spolupráci a ochotě rodiny se zájem o osobnost brig. gen. Františka Moravce prohloubil a vyústil až v tuto putovní výstavu, kterou v roce 2019 připravili Tomáš Mišlan a David Lupáč.

Poděkování

Autoři výstavy děkují panu Jaroslavu Čvančarovi za poskytnutí dobových fotografií, Vojenskému ústřednímu archivu v Praze za vstřícnost a zpřístupnění archivních dokumentů, Mechanice Prostějov 97 za pomoc při budování výstavy a dále: Evě Zedníkové-Strankmüllerové, Nele Miloševič, plk. gšt. Davidu Frantovi, Věře Mišlanové, Pavlu Mišlanovi, Evě Lupáčové, Davidu Topinkovi, Miroslavu Vlkovi, Dušanu Festovi, Aleši XY, Ditě Rýdlové a Jiřímu Blažkovi. Výstava byla realizována v roce 2019 z dotace Ministerstva obrany České republiky a za finanční podpory Nadačního fondu speciálních sil generála Moravce. Záštitu nad ní převzala 601. skupina speciálních sil generála Moravce z Prostějova.

Použité prameny

Archiv rodiny brig. gen. Františka Moravce, archiválie z Vojenské ústředního archivu-Vojenského historického archivu v Praze, fotografie z webových stránek Vojenského historického ústavu Praha [dostupné online na <http://www.vhu.cz/>] a dále publikace: Hladík Ondřej: Dvojitý život poslance Aloise Jaroše (Ústav pro studium totalitních režimů, Paměť a dějiny 4/2017) — Skopal Jaroslav: Generál František Moravec – jeho boj, rodina, vzpomínky (Jaroslav Skopal, Přerov 2018) — Drnek, Jan, Vondrovský Václav: Hoši jako květ – Příběh pluku a města 1683–2010 (Občanské sdružení Street, Plzeň 2010) — Stehlík Eduard: Dum Spiro Spero – 601. skupina speciálních sil generála Moravce (V ráji, Praha 2010) — Stehlík Eduard: Jan

Kubiš: Nezastaví mne ani to nejhorší ... (Tváře, Žďár nad Sázavou 2017) — Tomek Prokop: Na frontě studené války – Československo 1948–1956 (Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009) — Šolc Jiří: Po boku prezidenta Praha (Naše vojsko, Praha 2007) — Šolc Jiří: Podpalte Československo! (Merkur, Praha 1991) — Moravec František: Špion, jemuž nevěřili (Rozmluvy, Praha 1990) — Straka Karel, Tomek Prokop, Bandžuch Tomáš: Ve službách republiky – 100 let od založení československého vojenského zpravodajství (Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha, Praha 2018) — Láník Jaroslav: Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945 (Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, Praha 2005) — Vališ Zdeněk: Z (ne)známé korespondence. Dopisy Františka Moravce a Dr. Edvarda Beneše z let 1939–1945 (Ústav pro studium totalitních režimů, Paměť a dějiny 4/2014).

Z rodinného archivu Anity Moravec Gard

Obr. 1. František Moravec v roce 1914.

Obr. 2. Svatební fotografie Františka Moravce a Vlasty Novákové, 1921.

Obr. 3. František Moravec v roce 1918 (sedící třetí zprava).

Obr. 4. Manželka Vlasta a dcery Hana a Táňa v roce 1930.

Obr. 5. Diplomatický pas Františka Moravce, 1936.

Obr. 6. Moravcova jedenáctka uprchlých zpravodajských důstojníků v Anglii v roce 1939.

Obr. 7. F. Moravec v Paříži, rok 1939.

Obr. 8. Dům ve West Dulwitch, rok 1940.

Obr. 9. Addington House, rok 1940.

Obr. 10. F. Moravec v Jugoslávii, rok 1941.

Obr. 11. F. Moravec s Edvardem Benešem, rok 1942.

2

Place and date of birth } *Čáslav, 23.7.1895*
 Lieu et date de naissance }
 Occupation }
 Profession }
 Present residence } *London, S.W. 19*
 Résidence actuelle }
 *Maiden name and forename(s) of wife } *Alasta 'Ková'*
 Nom (avant le mariage) et prénom(s) } *Ková'*
 de l'épouse }
 *Name and forename(s) of husband }
 Nom et prénom(s) du mari }

DESCRIPTION SIGNALEMENT

Height } *5 ft 10 inches (approx.)*
 Taille }
 Hair } *Brown*
 Cheveux }
 Colour of eyes } *Blue*
 Couleur des yeux }
 Nose } *Normal*
 Nez }
 Shape of face } *Good*
 Forme du visage }
 Complexion }
 Teint }
 Special peculiarities }
 Signes particuliers }

CHILDREN		ENFANTS	
Name	Forename(s)	Place and date of birth	Sex
Nom	Prénom(s)	Lieu et date de naissance	Sexe

3

PHOTOGRAPH OF HOLDER AND
 STAMP OF ISSUING AUTHORITY
 PHOTOGRAPHIE DU TITULAIRE
 ET CACHET DE L'AUTORITE QUI
 DELIVRE LE TITRE

PHOTOGRAPH OF
 HOLDER'S WIFE
 PHOTOGRAPHIE DE
 L'ÉPOUSE DU TITULAIRE

FINGER-PRINTS OF HOLDER
 (if required)
 EMPREINTES
 TIT
 (Née)
Frankie Moravec
 Signature
 Signature
 Signature
 Signature

This document contains 32 pages, exclusive of cover.
 Ce titre contient 32 pages, non compris la couverture.

Obr. 12. Cestovní doklady F. Moravce, rok 1948.

Obr. 13. Manželé Moravcovi s dcerou Táňou ve Washingtonu, rok 1949.

THE UNITED STATES OF AMERICA

ORIGINAL
TO BE GIVEN TO
THE PERSON NATURALIZED

CERTIFICATE OF NATURALIZATION

No. **7052074**

Roll No. **24488**

Personal description of holder as of date of naturalization: Date of birth **July 23, 1895** sex **Male**
 complexion **Fair** color of eyes **Blue** color of hair **Brown** height **5 feet 10 inches**
 weight **187 pounds** visible distinctive marks **None**
 Marital status **Married** former nationality **Czechoslovakian**

I certify that the description above given is true, and that the photograph affixed hereto is a likeness of me.

František Moravec
(Complete and true signature of holder)

United States of America ss: **United States District Court**
 District of Columbia For the District of Columbia

Be it known that as a term of the **United States District Court**
 held pursuant to law at **Washington** on **August 11th, 1953** the Court having found that
FRANTIŠEK MORAVEC then residing at **11 Tenth Street, S. E., Washington, D.C.**
 is entitled to reside permanently in the United States (when so required by the
 Naturalization laws of the United States) had in all other respects complied with
 the applicable provisions of such naturalization laws, and was entitled to be
 admitted as a citizen of the United States, the Court ordered that such person be and the same
 admitted as a citizen of the United States of America.

In testimony whereof the seal of the court is hereunto affixed this **11th**
 day of **August** in the year of our Lord nineteen hundred and
Fifty-three and of our Independence the one hundred
 and **Seventy-ninth**.

HARRY M. BULL,
 Clerk of the U. S. District Court
 By *Charlotte A. Naud* Deputy Clerk

It is a violation of the U. S. Code and
 punishable as such to copy, print, photograph,
 or otherwise plagiarize this certificate.

Obr. 14. Doklad o získání amerického občanství, rok 1953.

Obr. 15. Manželé Moravcovi v roce 1959.

Obr. 16. Dovolená na Deep Creek Lake, rok 1965.

Obr. 17. Náhrobní kámen F. Moravce.

